

Posjet cara i kralja Franje Josipa Dubrovniku 1875. godine

Edi Zubović

Sveučilište u Dubrovniku
Branitelja Dubrovnik 41
HR – 20 000 Dubrovnik
zubovicedi8@gmail.com

Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 10. 5. 2024.
Prihvaćeno: 17. 7. 2024.
94(497.584Dubrovnik)“1875“
DOI: 10.58565/vda.5.1.8

Sažetak

U radu se analiziraju politički i socioekonomski faktori koji su potaknuli cara Franju Josipa na petodnevni boravak u Dubrovniku od konca travnja do početka svibnja 1875. godine. Do tog trenutka prostor nekadašnje Dubrovačke Republike proživljavao je korjenite političke, administrativne i gospodarske promjene. Upravo će 1860-ih Dubrovnik postati zapaženija urbana sredina koja će pozorno privlačiti pažnju bečkog vrhovništva i onodobne intelektualne elite, sustavno stvarajući poriv vladaru da posjeti „slavni grad“. Stoga će se u radu nastojati prikazati kako je dubrovačko nasljeđe potaknulo cara Franju Josipa na petodnevni boravak u gradu te kakve je refleksije izazvao njegov boravak. Predočit će se koliko je pompoznost događaja 1875. utjecala na potpunu vizualnu izmjenu grada kakva nije bila uočljiva još iz vremena postojanja Dubrovačke Republike.

Ključne riječi: Dubrovnik, Dubrovačka Republika, 1875. godina, petodnevni boravak, car Franjo Josip

Uvod

Posjeti kraljeva, kraljica, prinčeva i drugih članova vladarskih obitelji s povijesnoga su gledišta imali vrlo reprezentativan značaj. Njihov dolazak na nekoliko bi dana korjenito izmijenio sliku grada, ponašanje stanovništva te utjecao na privremenu rošadu cjelokupnoga lokalnog političkog poretka. Drugim riječima, politički poređak u gradu i svi poslovi lokalnih tijela vlasti privremeno bi se ostavljali po strani, a cjelokupna pažnja posvetila upriličenju ceremonije povodom dolaska člana vladarske obitelji.¹ Posrijedi je složen proces kojemu su se lokalna tijela vlasti morala sadržajno posvetiti ne samo da posjetitelj osjeti duh ambijentalnosti već i da upriličenom ceremonijom osjeti naklonost šire javnosti.

Prostor Dalmacije nije se mogao pohvaliti učestalim posjetima stranih vladara, napose onih u čijem se podložništvu pokrajina i nalazila.² S obzirom na to da je cilj

1 O ritualima i ceremonijalima iz svjetske perspektive vidi: Victor Turner, *From Ritual to Theatre: The Human seriousness of Play* (New York: Performing Arts Journal Publications, 1982.); David I. Kertzer, *Ritual, Politics and Power*. (New Haven: Yale University Press, 1988.).

2 Do sloma mletačke uprave 1797. prostor Dalmacije nije se mogao pohvaliti učestalim ceremo-

ovoga rada analizirati posjet austrijskog cara te hrvatsko-ugarskog i češkog kralja Franje Josipa I. 1875. godine, nužno je posegnuti za komparativnom analizom sličnih posjeta u ranijim razdobljima, o čemu će više biti riječi u idućim poglavljima.³ Ako promotrimo prostor Dubrovnika, posrijedi je složeno područje čija je ceremonijalna fluidnost nakon sloma Republike naprasno iščeznula.⁴ U tim razdobljima prevladavala je opća ceremonijalna umrtvljenost te izostanak sveopće masovnosti u gradskoj jezgri i užoj okolici, čime je stvorena opća slika grada.

Potrebno je istaknuti kako je posrijedi historiografski vrlo slabo zastupljena tema.⁵ Iako je prve informacije o posjetima cara hrvatskom prostoru još davno pružio Franjo Bučar, sustavnijih informacija o carevu boravku u pojedinim mjestima i gradovima gotovo i nemamo.⁶ Ako promotrimo situaciju u Dubrovniku i tomu pridodamo činjenicu kako je razdoblje nakon pada Republike vrlo malo intrigriralo suvremenu historiografiju, znanstvena nezapaženost ovakva događaja djelomično je i opravdana.⁷ Jedini relevantan doticaj suvremenih istraživača nazire

nijalnim aktivnostima, napose u razdoblju 17. i 18. stoljeća. Zapuštenost i siromaštvo pokrajine za mletačke vlasti i u prvim desetljećima austrijske uprave u 19. stoljeću jedini su mjerodavni sinonimi dalmatinskog općeg položaja. Šime Peričić, *Vojna krajina u Dalmaciji*, (Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, 1989.); Ivan Pederin, *Mletačka uprava, privreda i politika u Dalmaciji (1409. – 1797)* (Zadar: Zadarska tiskara, 1990.); Josip Vrandečić, Miroslav Bertoša, *Dalmacija, Dubrovnik i Istra u ranome novom vijeku* (Zagreb: Leykam international, 2007.). Iz mikrohistorijske perspektive vidi: Tomislav Raukar, I. Petricioli, F. Švelec, Š. Peričić, *Zadar pod mletačkom upravom 1409–1797* (Zadar: Narodni list, 1987.).

- 3 O caru Franji Josipu vidi: Franjo Bartuš, *Naš kralj Franjo Josip I. u spomen hrvatskoj mladeži* (Zagreb: Tiskarski i litografski zavod K. Albrechta, 1895.); Mario Strecha, „Franjo Josip prvi (1848.–1916.)” *Kolo* 12/3 (2002), 353–384.; *Franjo Josip i Hrvati u Prvome svjetskom ratu*, Zbornik radova, ur. Željko Holjevac (Zagreb: Matica hrvatska, 2019.). O biografiji Franje Josipa iz strane literature vidi: Joseph Redlich, *Kaiser Franz Joseph I. Eine Biographie* (Berlin: Verlag fur Kulturpolitik, 1928.); Karl Tschuppik, *Franz Joseph I. Der Untergang eines Reiches* (Lepizig: Avalun, 1928.); Adam Wandruszka, „Kaiser Franz Joseph als Herrscher und Mensch, u: *Das Zeitalter Kaiser Franz Josephs.*” Vol 1: Von der Revolution zur Grunderzeit; Shcloss Grafenegg, 19. mai – 28. Oktober 1984 (Wien: NO Landesmuseum, 1984.); klasični biografski pregled života i djelovanja Franje Josipa vidi: Jean Paul Bled, *Franz Joseph* (Wien, Köln, Weimar: Böhlau, 1988.).
- 4 O dubrovačkom ceremonijalnom značaju vidi: Zdenka Janeković, „Javni rituali u političkom diskursu humanističkog Dubrovnika” *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 29 (1996): 68–86. Nella Lonza, *Kazalište vlasti: Ceremonijal i državni blagdani Dubrovačke Republike u 17. i 18. stoljeću* (Zagreb – Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2009.).
- 5 O vladarevu posjetu Dalmaciji vrlo malo se pisalo, osobito iz perspektive mikrohistorijskih istraživanja. Više se posvetila pažnja njegovu boravku u Zagrebu u povodu otvaranja Hrvatskog narodnog kazališta 1895. godine. Više o tome u: Filip Šimetin Segvić, *Patriotizam i bunt: Franjo Josip u Zagrebu 1895.* (Zagreb: Srednja Europa, 2014.).
- 6 Više u: Franjo Bučar, „O posjeti Franje Josipa I g. 1852. u Zagrebu.” *Narodna starina* 9/23 (1930), 323–325.
- 7 Stjepan Čosić, *Dubrovnik nakon pada Republike (1808.–1848.)* (Zagreb – Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1999.), 9–11.

se u radovima povjesničara umjetnosti, koji su iznijeli vrlo sadržajnu deskripciju efemernih vizuala i ostalih aspekata u kulturno-umjetničkoj domeni, a koji su veličali vladarevo prisustvo u gradu.⁸ Osim povjesničara umjetnosti jedini uvid u monumentalnost događaja dao je Ivo Perić analizirajući nekoliko ambijentalnih posjeta članova dinastije Habsburg, kao i posjet cara Franje Josipa.⁹ Drugim riječima, dosadašnja historiografija nije posvetila pažnju službenom protokolu i ceremoniji, već se bavila temama političkih i napose geostrateških razloga posjeta.¹⁰ Iz svega navedenoga postaje jasno kako su i slične teme na mikrorazini još manje istraživački zastupljene.¹¹ Ako i jesu, posrijedi su već spomenute povijesno-umjetničke analize vizualne raskoši.

Obilazak Dalmacije od 10. travnja do 14. svibnja 1875. godine za cara Franju Josipa imao je višestruko značenje.¹² Potrebno je naglasiti kako je u promatranom razdoblju Dalmacija još uvijek *de facto* bila jedna od mlađih pokrajina habsburškog imperija. Međutim, sa znanstvenog gledišta ne može se pružiti stopostotni zaključak zbog čega je Franjo Josip tek 26 godina od stupanja na prijestolje i 57 godina od posjeta cara Franje I. 1818. godine odlučio obići najudaljeniju pokrajinu svoje države.¹³

-
- 8 Dalibor Prančević, „Slavoluci i(li) spomenici. Načini obilježavanja prisutnosti cara i kralja Franje Josipa I. u javnom prostoru Dalmacije i Kvarnera u drugoj polovini 19. stoljeća” *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 44/1 (2020): 131-148.; Sanja Žaja Vrbica, „Predstavljanje umjetničke i prirodne baštine Dalmacije tijekom posjeta cara i kralja Franje Josipa I. 1875. godine” *Ars Adriatica* 13 (2023), 199-210.
 - 9 Ivo Perić, „Austrijski carevi i prijestolonasljednici u Dubrovniku”, *Dubrovnik* 6 (1986), 81-92. Isti tekst vidi i u: Ivo Perić, *Dubrovačke teme XIX. stoljeća* (Zagreb: Matica hrvatska, 1997).
 - 10 Vidi još: Stanko Piplović, „Posjet cara Franje Josipa I. Dalmaciji 1875. godine”, u: *Godišnjak njemačke narodnosne zajednice – VDG Jahrbuch*, ur. Renata Trišler Maderić, Nikola Mak (Osijek: Grafika 2006.).
 - 11 Dokaz navedenom jest zbornik radova: *Dalmacija 1870-ih u svjetlu bečke politike i ”istočnoga pitanja”*, ur. Marko Trogrlić, Josip Vrandečić (Zadar: Odjel za povijest Sveučilišta u Zadru, 2007.). Unutar ove monografije predočena je široka plejada radova na temu careva posjeta Dalmaciji s kraćim osvrtima na pojedine gradove poput Zadra, Splita i Dubrovnika te kako je posjet utjecao na produbljenje političkih napetosti u Dalmaciji i neposrednom okruženju. Unutar ove monografije vidi radove: Stijepo Obad, „Putovanje cara Franje Josipa I. po Dalmaciji 1875. godine”, 39-65. Marko Trogrlić, Zvonimir Foker, „Posjet Franje Josipa I. Zadru i Splitu 1875. godine. Priča o dva grada kao o dvije paradigme političkih prilika u Dalmaciji preporodnog doba”, 67-90; Ivica Puljić, „Putovanje cara Franje Josipa Dalmacijom i izbijanje ustanka u donjoj Hercegovini”, 91-118; Josip Vrandečić, Zvonimir Sabljlo, „Velika istočna kriza 1875.–1878. godine”, 119-171.
 - 12 Žaja Vrbica, „Predstavljanje umjetničke i prirodne baštine”, 200.
 - 13 O posjetu cara Franje I. 1818. godine vidi: Ljudevit Krmpotić, *Car Franjo I. u Hrvatskoj 1818.* (Hannover-Čakovec: Hrvatski zapisnik, 2002.). Svoju turneju po Dalmaciji car je upisao u svoj dnevnik kojemu se suvremena hrvatska historiografija vrlo odgovorno posvetila. Opisi njegova boravka u Dubrovniku dostupni su u: Ivan Pederin, „Putni dnevnik cara Franje I o Dubrovniku (1818. g.)”, *Analiti Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 17 (1979), 431-465.

Uspoređujući posjet cara Franje I. s posjetom Franje Josipa I., možemo uočiti kako su oba vladara svoja zapažanja vrlo dobro dokumentirala publiciravši osobne putne dnevnik. Potrebno je naglasiti kako je posjet Franje I., od 24. svibnja do 3. lipnja 1818.¹⁴ bio značajno strateški ocrtan u odnosu na posjet Franje Josipa I.¹⁵ Iako je i posjet Franje Josipa poprimio geostratešku narav, u nastavku rada prikazat će se kako je njegov boravak u Dubrovniku imao i vrlo reprezentativno kulturno-intelektualno značenje. S druge strane, posjet Franje I. 1818. imao je isključivo stratešku narav što potvrđuje analiza Ivana Pederina opisa Dubrovnika iz careva putnog dnevnika.¹⁶ Dokaz navedenom jest činjenica da žitelji grada nisu odavali pretjeranu oduševljenost vladarevim prisustvom, ali je ceremonijalni protokol morao biti ispunjen.¹⁷

Stanje istraženosti i opće prilike na dubrovačkom području pred carev dolazak

Putovanje cara Franje Josipa I. po Dalmaciji imalo je višestruku narav. Prije svega, vjerojatno se želio uvjeriti na koji je način pokrajina funkcionirala i koji su razlozi njezine ekonomske petrificiranosti i pauperiziranosti stanovništva¹⁸ te i očitovanja unutarnjih političkih trvenja u pokrajini.¹⁹ To upravo dokazuje podatak kako je ta-

14 Bersa, *Dubrovačke slike i prilike*, 75-77.

15 Obilazak Dalmacije car Franjo I. imao je dugo u planu. Imajući u obzir već spomenut geostrateški položaj iste, njegove aspiracije prema području od Zadra do Boke bile su godinama pomno ocrtavane. Ivan Pederin, „Car Franjo I. prema Dalmaciji i Boki: 1797.-1806.“, *Analiza zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 42 (2004), 185-206.

16 Pederin, „Putni dnevnik“, 431.

17 Bersa, *Dubrovačke slike i prilike*, 73-77.; Ćosić, *Dubrovnik nakon pada Republike*, 164-165. Općenito gledano, boravak u Dubrovniku nije ostavio veliki dojam na cara. U putnom dnevniku opisivale su se samo vojne zgrade, zidine, obrambene kule, bitno umanjujući značaj ustanovama kulturno-intelektualnog značenja. Drugim riječima, bio je razočaran gradom, ponajviše u kontekstu toga što je značaj Dubrovnika pri ofenzivnom ratovanju bio vrlo malen. Pederin, „Putni dnevnik“, 431-434. Istovremeno, ceremonijalni protokol morao je biti ispunjen. Carevu osobnu pratnju činilo je dvadesetak mladih plemića. Kuće su okićene zastavama, sagovima i festonima, dok je najraskošnije uređena bila privremena rezidencija za cara i njegovu suprugu Karolinu, palača obitelji Gozze u neposrednoj blizini barokne katedrale. Bersa, *Dubrovačke slike i prilike*, 75-77.; Ćosić, *Dubrovnik nakon pada Republike*, 164-165; Boris Dundović, „Palača Basiljević-Gučetić u Dubrovniku; Povijesno-prostorni razvoj i odlike arhitekture“, *Prostor* 26, 1/55 (2018), 2-19. U povodu 200. obljetnice careva posjeta Dubrovniku Društvo prijatelja dubrovačke starine na zidu palače postavilo je spomen-ploču u znak sjećanja na prvi značajniji posjet nekog Habsburgovca Dubrovniku.

18 Više vidi: Šime Peričić, *Gospodarska povijest Dalmacije od 18. do 20. stoljeća* (Zadar: Matica hrvatska, 1998.).

19 Trogrlić, Šetić, *Dalmacija i Istra u 19. stoljeću*, 59.

dašnji pokrajinski namjesnik Gabrijel Rodić po stupanju na dužnost zastupao ideju sveobuhvatnih ekonomskih reformi. Stoga je pojedincima poput Rodića bilo od krucijalne važnosti da vladarev boravak u Dalmaciji primarno poprimi socioekonomski karakter.²⁰ Gotovo slične ekonomske i socijalne poteškoće u Dubrovniku bile su prisutne još od sloma Republike 1808. godine. Iako su pokušaji vlastele za njezinom obnovom bili vrlo tvrdokorni, spomenuto je područje, zajedno s Dalmacijom, do završetka Prvoga svjetskog rata 1918. godine objedinjavalo najjužniju pomorsku i kopnenu granicu Habsburške Monarhije. Novonastale okolnosti Dubrovčani nisu dočekali s oduševljenjem. Tu se misli na sveukupnost odnosa visokih predstavnika vlasti s pripadnicima postupno odumiruće vlastele, odnosom prema demografskim promjenama, gospodarskome zaokretu te drugim kulturnim, nacionalnim i socijalnim komponentama kojima je cilj bio strukturno, ali i sadržajno, izmijeniti sliku grada.²¹ Gospodarska slika grada u prvoj polovici 19. stoljeća odraz je opće situacije u čitavoj Dalmaciji. Osim primitivnog načina zemljišne kulture i zastarjele agrarne mehanizacije žitelje grada mučilo je pitanje regulacije postojećih zemljišnih odnosa. Potonji su na dubrovačkom području poprimili stoljetni, ustaljeni oblik prevlasti kmetske i polovničke službe, prisutne ovisno o zastupljenosti ruralnog stanovništva, metodama i tehnikama zemljišne kulture te ugovorno propisanim odnosima s gospodarima.²² Imajući u obzir kako je prostor Dubrovnika bio pretežno krševitog reljefa, ne treba čuditi kako su zemljišne površine otpadale pretežito na pašnjake s niskim stupnjem iskorištenosti zbog nerazvijenog stočarstva.²³ Takve okolnosti utjecale su na usredotočenost Dubrovčana na proizvodnju

20 Helmut Rumpler, „Putovanje po Dalmaciji cara Franje Josipa 1875. godine u kontekstu temeljnih političkih odluka Habsburške Monarhije u predvečerje Istočne krize 1875. godine”, u: *Dalmacija 1870-ih u svjetlu bečke politike i „Istočnog pitanja”*, prir. Josip Vrandečić, Marko Trogrlić. (Zadar : Odjel za povijest Sveučilišta, 2007.), 36.

21 Ćosić, *Dubrovnik nakon pada Republike*, 152-171, 199-256, 279-286.

22 Za razliku od drugih dalmatinskih predjela, kmetski i polovnički odnosi karakteristični su oblici zemljišnih odnosa na području bivše Dubrovačke Republike. Raščlamba njihovih odnosa očituje se primarno u obvezama kojima su podložnici bili opterećeni. Kmetska služba popraćena je osobitim naturalnim davanjima i obveznoj devedesetodnevnoj službi uglavnom na području poluotoka Pelješca i Konavala. S druge strane, polovnici su imali manje podložnosti prema svojim gospodarima jer su osobno bili slobodniji od kmetova te su se razlikovali u načinima obrađivanja zemljišta. Kmetovi su u većim omjerima obrađivali oranice, a njihova služba bila je nasljednog karaktera, dok su polovnici uglavnom obrađivali vinograde i maslinike, a služba je mogla biti okončana završetkom ugovorno propisanog razdoblja i svih obveza koje su iz istog proizlazile (Ćosić, *Dubrovnik nakon pada Republike*, 256-278). O zemljišnim odnosima na dubrovačkom području u 19. stoljeću vidi: Stijepo Obad, „Agrarni odnosi na području bivše Dubrovačke Republike”, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru. Razdio historije, arheologije i historije umjetnosti* 6/3 (1969), 131-147.

23 Ivo Perić, „O stanovništvu dubrovačkog okružja i jednom dijelu njegove imovine krajem 1830. godine” *Analiz Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 27 (1989), 167.; Antun Kobašić, „Ekonomske prilike u Dubrovniku i dubrovačkom kraju od ulaska Francuza do kraja

vina i maslinova ulja, usprkos svoj tradicionalnosti njihove prerade.²⁴ Unatoč svim poteškoćama s kojima su se Dubrovčani suočavali skoro cijelo 19. stoljeće, Dubrovnik je tijekom predožujskog razdoblja proživljavao ozbiljan politički, društveni i gospodarski zaokret. Međutim, stoljeća samostalnosti i suverenosti nisu mogla tek tako iščeznuti, a Republika je nastavila živjeti u mentalitetu žitelja grada i okolice.

Očekivano loša gospodarska a napose politička situacija u predožujskom Dubrovniku ostavila je golemoga traga na pokušaje izgradnje temelja za njegov industrijski razvoj. Imajući u obzir da je u promatranom razdoblju Dubrovnik imao status utvrđenja te da je većina novčanih sredstava bila namijenjena za vojne potrebe, mogućnosti da se grad adaptira načelima tehnološkog razvoja i industrijalizacije bile su minimalne.²⁵ Upravo su ovi razlozi relevantan dokaz zbog kojih je Dalmacija s Dubrovnikom bila primamljiva u očima članova vladajuće kuće iz Beča. Drugim riječima, nezainteresiranost bečkog središta za gospodarskim razvojem pokrajine neprijeporna je komponenta kojom se definiraju razlozi sveopće stagnacije i siromaštva u prvoj polovici 19. stoljeća.²⁶ Sve su navedene okolnosti dovele do snažnog antiaustrijskog raspoloženja u gradu, i to najviše u redovima elite. Kako će se habsburški vladari nositi s nezadovoljnim Dubrovčanima, ostaje vidjeti.

Potencijalno povoljne okolnosti nisu naišle na plodno tlo niti u revolucionarnim previranjima 1848./1849.,²⁷ a još manje u razdoblju neoapsolutizma 1850-ih godina.²⁸ Upravo je spomenuto razdoblje početak vladavine mladog cara, *de facto* još uvijek adolescenta, Franje Josipa koji preuzima prijestolje nakon detronizacije Ferdinanda I. 1849. godine. Izazovi postavljeni pred mladog cara ostavljali su dojam percepcije kako njegov sustav vlasti do 1859. godine nije donio plodonosne rezultate kada je u pitanju sveopća modernizacija pokrajine kao i promjene u njezinu duhovnom stanju. S druge strane, njezina prostorna bliskost sa susjednom Bosnom i Hercegovinom privlačila je vladara. Činjenica da je turneja po Dalmaciji planirana

19. stoljeća”, *Analzi Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 35 (1997), 77-78.

24 Perić, „O stanovništvu dubrovačkog okružja”, 78.

25 Status utvrđenja imali su svi dalmatinski gradovi u 19. stoljeću. O položaju Dubrovnika kao vojnog utvrđenja vidi: Sanja Žaja Vrbica, Peter Zimmermann, *Dunavska Monarhija i Dubrovnik*. (Dubrovnik: Sveučilište u Dubrovniku, 2023.).

26 O demografskim i drugim pokazateljima zaostalosti Dalmacije vidi: Božena Vranješ Šoljan, *Dalmacija: stoljeće povijesnih i demografskih mijena 1815.-1918.* (Zagreb: Educa, 2021.).

27 Stijepo Obad, „Dubrovački zahtjevi revolucionarne 1848.” *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru* 18/8 (1979), 235-240.; Ćosić, *Dubrovnik nakon pada Republike*, 337-352.

28 O neoapsolutizmu u Hrvatskoj vidi: Mirjana Gross, *Počeci moderne Hrvatske: Neoapsolutizam u Hrvatskoj i Slavoniji* (Zagreb: Globus, 1985.). O neoapsolutizmu u Istri i Dalmaciji vidi: Marko Trogrlić, Nevio Šetić, *Dalmacija i Istra u 19. stoljeću* (Zagreb: Leykam international, 2018.), 42-46, 166-170.

još tijekom 1869.²⁹ odaje dojam da je vladar imao višegodišnje aspiracije prema ovoj pokrajini, u kontekstu njezina obilaska, upoznavanja s lokalnim žiteljima otočnih krajeva, priobalja i ruralnog zaleđa³⁰, očuvanom baštinom, tradicijom, običajima te drugih uobičajenih protokolarnih radnji.³¹ Međutim, političke okolnosti u državi, poput rješavanja političko-nacionalnih trvenja s Ugarskom i drugih državnčkih obveza primorale su Franju Josipa da svoju turneju odloži za 1875. godinu.

Historiografija je vladarev posjet ocijenila i strateški ambicioznom. Prvenstveno se misli na višegodišnje habsburške aspiracije prema teritoriju jugoistočne Europe. Tako je prema zamislima bečkih vlasti, Dalmacija vrlo povoljno strateški pozicionirana u svrhu intenziviranja i zadovoljenja nove ekspanzionističke politike prema istoku i jugoistoku Europe.³² Ne treba izostaviti niti činjenicu kako je sam Dubrovnik za Habsburgovce imao i višesložno regionalno značenje. Pritom se misli na utjecaj stranih poslanstava u gradu, primjerice albanskih. Preko njih su iz Dubrovnika Habsburgovci zaprimali relevantne podatke o stanju u jugoistočnoj Europi, osobito onih područja pod vlašću Osmanskog Carstva. Isto tako, teška razdoblja 1866. i 1867. godine potaknula su vladara da javnim manifestacijama i posjetima stvori, pored vlastitog kulta ličnosti, i nelomljivu vertikalu dinastije Habsburg prema građanstvu.³³

Na prvi dojam moglo se očekivati kako će vladareva turneja po Dalmaciji smiriti višegodišnja trvenja između lokalnih stranaka: narodnjaka i autonomaša.³⁴ Posrijedi je složena političko-nacionalna borba dviju grupacija koje su njegovale različita stajališta u pogledu nacionalne pripadnosti Dalmacije te njezinoj agregaciji s Banskom Hrvatskom.³⁵ S tim ciljem hrvatska nacionalna komponenta posjeta nije mogla izostati. Ona se uglavnom očitovala u vizualnosti hrvatskih nacionalnih

29 Riječ je o turneji koja je trebala završiti carevim prisustvom svečanom otvaranju Sueskog kanala.

30 *Povjestni dnevnik*, 69.

31 Trogrlić, Šetić, *Dalmacija i Istra u 19. stoljeću*, 59-60.

32 Rumpler, „Putovanje po Dalmaciji cara Franje Josipa 1875. godine”, 31-32.

33 Šimetin Šegvić, *Patriotizam i bunt*, 12-13. O temama novije političke povijesti vidi: Daniel L. Unowsky, „Reasserting Empire. Habsburg Imperial Celebrations after the Revolutions of 1848-1849”, u: *Staging the Past: The politics of Commemoration in Habsburg Central Europe, 1848 to the Present*, ur. Maria Bucur, Nancy M. Wingfield (West Lafayette: Purdue University Press, 2001.), 13-45.; *The Pomp and Politics of Patriotism: Imperial Celebrations in Habsburg Austria, 1848-1916*. (West Lafayette: Purdue University Press, 2005.). Time se stvorio i povijesni kontinuitet Habsburgovaca i Hrvata, nastavljen i tijekom 19. stoljeća. Više o odnosima Habsburgovaca i Hrvata vidi: Neven Budak, Mario Strecha, Željko Krušelj, *Habsburzi i Hrvati* (Zagreb: Srednja Europa, 2003.).

34 O autonomašima vidi: Josip Vrandečić, *Dalmatinski autonomistički pokret u XIX. stoljeću* (Zagreb: Dom i svijet, 2002.).

35 Stijepo Obad, „Putovanje cara Franje Josipa I. po Dalmaciji 1875. godine”, *Dalmacija 1870-ih u svjetlu bečke politike i „Istočnog pitanja”*, prir. Josip Vrandečić, Marko Trogrlić. (Zadar : Odjel za povijest Sveučilišta, 2007.), 40-41.

simbola, poklika na hrvatskom jeziku i percepciji cara Franje Josipa kao nasljednika Stjepana Držislava, Petra Krešimira IV. i Zvonimira.³⁶ U takvim zamršenim političko-nacionalnim konfrontacijama našao se i Dubrovnik čiji su žitelji, unatoč snažnom protuaustrijском raspoloženju, dolazak vladara percipirali kao početak novog razdoblja. Time će se pokušati osvijetliti paradigma kako je vladareva impresivnost dubrovačkim krajem, očuvanom baštinom i mentalitetom lokalnog stanovništva doprinijela tomu kako je boravak u Dubrovniku najsadržajnije opisan u *Povjestnom dnevniku*, nastalom nakon završetka turneje.³⁷ Uz navedeno, predočit će se kako je javno izražavanje emocija vladarevim prisustvom, monumentalnost priprema za svečani doček, organiziranost i usredotočenost da svakoga dana u gradu bude organizirana barem jedna aktivnost kojoj će moći prisustvovati i monarh, kako bi vizualne i auditivne komponente na vladara ostavile pozitivne impresije. Upravo su takve komponente pokazatelj kako se, prema zaključcima historiografije, politički kontrast posjeta može predočiti kao ceremonijalni motiv očitovanja hrvatskoga nacionalnog karaktera.³⁸ Predočavanje ceremonijalnih detalja otkriva produbljene patriotske nagone političke elite, ali i pučanstva, pri čemu je sa znanstvenog gledišta ovakva istraživanja nužno sagledavati iz više rakursa.³⁹

Putovanja, obilasci gradova, sakralnih građevina i drugih znamenitosti materijalne baštine na istočnoj jadranskoj obali vrlo sadržajno su opisivani u putnim dnevnicima habsburških vladara. Takvu praksu prvi je započeo car Franjo I. koji je turneju Dalmacijom vrlo sadržajno opisao u putnom dnevniku iz 1818. godine.⁴⁰ Nastavio ju je i njegov unuk Franjo Josip I. Novi vladar nekoliko je puta obilazio hrvatske zemlje,⁴¹ ali boravak u dalmatinskim gradovima za njega je bio prvi, a u nekim sredinama i posljednji posjet.⁴² Navedenim osobinama adaptira se dubrovački prostor čije je žiteljstvo s lokalnim predstavnicima vlasti vladara prvi i jedini put dočekalo koncem travnja 1875. godine.⁴³ Gledano iz perspektive

36 Trogrlić, Šetić, *Dalmacija i Istra u 19. stoljeću*, 59-60.

37 *Povjestni dnevnik*, 179-240.

38 Trogrlić, Šetić, *Dalmacija i Istra u 19. stoljeću*, 59.

39 Šimetin Šegvić, *Patriotizam i bunt*, 11.

40 O posjetu Franje I. početkom 19. stoljeća vidi: Ljudevit Krmpotić, *Car Franjo I. u Hrvatskoj 1818., II.* (Hannover-Čakovec: Hrvatski zapisnik, 2002.).

41 Prvi takav važan posjet dogodio se 1852. kada je vladar posjetio Zagreb. Više u: Franjo Bučar, „O posjeti Franje Josipa I g. 1852. u Zagrebu“, *Narodna starina* 9/23 (1930), 323-325.

42 Za razliku od Dalmacije, u Hrvatskoj i Slavoji car je nekoliko puta dočekivan. U Hrvatskoj je boravio tijekom vojnih manevara 1880-ih godina u Požezi, Pleternici i Bjelovaru. Nedvojbena najveća prašina digla se prilikom otvaranja Hrvatskog narodnog kazališta 1895. kada su u znak protesta i otpora zagrebački studenti na Trgu bana Jelačića spalili mađarsku zastavu. Šimetin Šegvić, *Patriotizam i bunt*, 32.

43 Sljedeći vladarev posjet trebao se upriличiti 1906. godine. Međutim, zbog visoke životne dobi, zdravstvenog stanja i drugih državnčkih poslova, umjesto vladara Dubrovnik je potonje godine

mikrohistorijskih istraživanja, nesređenost arhivske građe za razdoblje nakon sloma Republike 1808. bitno otežava ovakva i slična istraživanja. Zbog toga je olakotna okolnost istraživanja periodičkih publikacija, putnih dnevnika i drugih memoarsko-autobiografskih zapisa pomoću kojih se mogu osjenčati politički, ekonomski i socijalni faktori vladareva boravka u Dubrovniku.⁴⁴ Imajući u obzir kako je period 1860-ih i 1880-ih u Dubrovniku protekao bez ijedne medijske publikacije koja bi iz prve ruke posvjedočila opću atmosferu u gradu tijekom careva boravka, istraživanja se nužno moraju usmjeravati na ostala vrela biografske i putopisne prirode.⁴⁵ Olakotna okolnost svodi se na usredotočenost vladareve svite da pomno pribilježi boravak i opću atmosferu u onim sredinama koje su brižljivo zabilježene u carevu itineraru. Njegov obilazak Dalmacije vrlo sadržajno je dokumentiran u putopisnom dnevniku autora Franza Coglievine *Allerhöchste Reise Seiner kais. und kön. Apostol. Majestät Franz Joseph I., Kaiser von Österreich, König von Ungarn, etc. etc. etc. durch Triest, Görz, nach Venedig, Istrien, Dalmatien und Fiume*.⁴⁶ Dvije godine nakon turneje po istočnom Jadranu Cesare Garimberty publicirao je talijanski prijevod dnevnika.⁴⁷ Već 1878. objavljena je i hrvatska inačica dnevnika, ali anonimnog autora koji je s nekoliko izmjena u Zadru publicirao hrvatski prijevod zapisa.⁴⁸ Iz svakog teksta uočava se kako je carev itinerar prilično sadržajno pripremljen. Podaci za ispunjavanje stranica dnevnika koristili su se na temelju osobnih svjedočanstava cara i njegove svite te drugih vrela i literature pomoću kojih se u uvodnim napomenama periodizirala prošlost i razvoj gradova koji su se našli na popisu posjećenosti.⁴⁹

posjetio prijestolonasljednik Franjo Ferdinand. Više u: Barbara Đurasović, *Prava Crvena Hrvatska i pravaši: Hrvatski nacionalizam u Dubrovniku početkom 20. stoljeća*. (Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2021.), 163-174.

- 44 Od memoarsko-autobiografskih zapisa potrebno je izdvojiti: Josip Bersa, *Dubrovačke slike i prilike (1800-1880)* (Zagreb: Matica Hrvatska, 1941.); Antun Stražičić, *Dubrovački koluri – uspon i pad srbokatolika*, ur. Stjepan Čosić (Dubrovnik: Ogranak Matice Hrvatske u Dubrovniku, 2018.).
- 45 Primjer putopisnih opisivanja hrvatskog, napose dalmatinskog prostora nalazi se u: Ivan Pederin, *Jadranska Hrvatska u austrijskim i njemačkim putopisima* (Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1991.).
- 46 Franz Coglievina, *Allerhöchste Reise Seiner kais. und kön. Apostol. Majestät Franz Joseph I, Kaiser von Österreich, König von Ungarn, etc. etc. etc. durch Triest, Görz, nach Venedig, Istrien, Dalmatien und Fiume in den Monaten April und Mai 1875*, Wien, 1875.
- 47 Žaja Vrbica, „Predstavljanje umjetničke i prirodne baštine”, 200.; Cesare Garimberty, *Diario storico del viaggio di S.M.I. e R.Ap. Francesco Giuseppe I. Imperatore d’Austria, Re d’Ungheria a Trieste, Gorizia, Venezia, in Istria, in Dalmazia ed a Fiume nei mesi di aprile e maggio del 1875*. Zadar, 1877.
- 48 Žaja Vrbica „Predstavljanje umjetničke i prirodne baštine”, 200. *Povjestni dnevnik o putovanju Nj. c. i kr. ap. Vel. Franje Josipa I. cara Austrije, kralja Ugarske itd. itd. po kraljevini Dalmaciji u mjesecima travnju i svibnju 1875*. (Zadar: Vitaliani i Janković, 1878.).
- 49 Povijesne činjenice o svakom posjećenom gradu crpljeni su iz podataka svećenika Ivana Danilova i kanonika Stjepana Škurle. *Povjestni dnevnik*, 3.

Kada govorimo o carevu boravku u Gradu, vidimo kako je na čak nekoliko stranica vrlo sadržajno periodizirana dubrovačka povijest od osnutka grada do 1875., time opisujući i carev petodnevni boravak u gradu.⁵⁰

Uzimajući u obzir već spomenutu nesređenost arhivske građe, istraživanja ovakvih i sličnih tema mogu se svesti na artikulaciju svih publikacija javnog karaktera. S obzirom na to da u Dubrovniku od 1848. do 1878. nije izlazila niti jedna periodička publikacija, ne mogu se sa stopostotnom sigurnošću iščitati raspoloženja i atmosfera u gradu prije, tijekom i osobito nakon posjeta.⁵¹ Drugim riječima, s obzirom na početke sustavnijeg implementiranja nacionalnih ideja na dubrovački prostor, bez relevantnih periodičkih zbirki s nacionalnom tematikom teško se može zaključiti kako je vladarev posjet Dubrovniku istovremeno bio i nacionalno obojen. Stoga će u ovom radu fokus biti na vladarevu petodnevnom boravku od 28. travnja do 2. svibnja 1875.⁵²

Pored već spomenutog dnevnika, boravak Franje Josipa na prostoru nekadašnje Dubrovačke Republike vrlo sadržajno dokumentiran je u *Pravoj Crvenoj Hrvatskoj*, koja je povodom vladareve smrti 21. studenog 1916. u posebnim priložima objavila sažetak posjeta Dubrovniku i okolici, s posebnim osvrtom na Dubrovnik, Konavle, Korčulu i Orebić.⁵³ Posrijedi je jedini lokalni politički medij koji je, iako 41 godinu kasnije, vrlo sadržajno opisao itinerar po Dubrovniku i okolici. Dana 25. studenog, dakle četiri dana od smrti, izašao je 606. broj *Prave Crvene Hrvatske* posvećen liku i djelu Franje Josipa. U izdvojenom prilogu objavljen je sažetak posjeta Dubrovniku, a podatke o tome preuzeo je dopisni član *Prave Crvene Hrvatske* i djelatnik onodobnog C. k. Austrijskog muzeja u Beču Božo Cvjetković.⁵⁴ I u idućem broju redakcija lista reminiscirala je posjet okolnim naseljima dubrovačkog kotara ocjenjujući ga vrlo važnim događajem za jačanje modernizacijskih impulsa. Za razliku

50 *Povjestni dnevnik*, 200-228.

51 Prve novine u Dubrovniku počinju izlaziti revolucionarne 1848./1849. godine kada su, u skladu s aktualnim nacionalnim trvenjima, pokrenuta čak dva lista: *Rimembranze della Settimana* i *L'Avenir*. Iako su bili kratkog vijeka, označili su početak sve učestalijih periodičkih izlaza u gradu. Nakon prestanka izlaza spomenutih glasila uslijedilo je kratkotrajno zatišje koje će potrajati sve do pokretanja časopisa *Slovinac* 1878. godine. Stoga za razdoblje boravka cara Franje Josipa u gradu nemamo niti jedno periodičko vrelo. O dubrovačkoj periodici vidi: Ivo Perić, „Dubrovačka periodika od 1848. do 1918. godine”, *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 18 (1980), 349-535; Marica Šapro Ficović, „Starija dubrovačka periodika kao izvor informacija o čitaonicama i knjižničnoj djelatnosti u Dubrovniku od 1848. do 1918. godine”, *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 52, 1/4 (2009), 122-134.

52 *Povjestni dnevnik*, 179-240.

53 *Prava Crvena Hrvatska*, br. 606. (25. 11. 1916.); *Prava Crvena Hrvatska*, br. 607. (2. 12. 1916.). Više u: Tado Oršolić, „Smrt cara Franje Josipa prikazana u dalmatinskim novinama (studen i – prosinac 1916.)”, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 62 (2020), 357-382.

54 „Car i Kralj Frano Josip I. u Dubrovniku”, *Prava Crvena Hrvatska*, br. 606. (25. 11. 1916.)

od prethodnog broja, podaci u 607. broju posvećeni su obilascima Cavtata, Kona-vala, Orebića te otoka Mljeta i Korčule, dok su historiografski podaci iz ovoga broja iscrpljeni iz monografije Stjepana Škurle iz 1876. godine.⁵⁵ Oba članka referiraju se na posjete opisujući svu monumentalnost događaja u punom smislu riječi.

Vladarev posjet Dubrovniku trebao je poprimiti političko-nacionalnu i napose ekonomsku komponentu s ciljem da se njegovim dolaskom Dubrovnik izbavi iz opće zaostalosti, siromaštva i stagnacije, vidljivih još od sloma Republike i svih političko-nacionalnih previranja u prvim godinama 19. stoljeća.⁵⁶ Stoga će sukus posjeta biti intencija da se Dubrovnik s jedne strane prikaže u svom sjaju i ambijentalnosti kao baštini prošlih „zlatnih razdoblja”, a istovremeno da se iz prve ruke spozna ekonomska zaostalost grada u traženju mjerodavnih rješenja koja bi polučila pokretanje ekonomskog i socijalnog napretka. Hoće li Dubrovnik uistinu postati otvorenija urbana sredina nakon posjeta te kakve će implikacije izazvati vladarev posjet, ostaje nam saznati u novijim mikrohistorijskim istraživanjima.

Pripreme za dolazak Njegova Veličanstva

Carev itinerar po istočnome Jadranu detaljizirao se gotovo do samog odlaska na turneju. Plan putovanja pripremao se razmjerno dugo, a zemaljska i lokalna tijela vlasti bile su prve institucije više instance koje su dobile obavijest o vladarevu obilasku njihovih kotareva i općina.⁵⁷ Ovaj posjet predstavnici vlasti nisu mogli dugo držati pod velom tajne jer su pripreme za svečani dolazak morale biti pomno osmišljene, a opća živopisnost morala se osjećati danima prije službenog dolaska. U tome su ključnu ulogu odigrala lokalna glasila poput zadarskoga *Narodnog lista* i lista *Il Dalmata*.⁵⁸ Iako se izlazi iz prostornog okvira itinerara, potrebno je naglasiti kako su turneju po Dalmaciji vrlo sadržajno opisivala i glasila iz Banske Hrvatske. Primjerice, zagrebački *Obzor* u ožujku 1875. objavio je program putovanja sa svim

55 *Prava Crvena Hrvatska*, br. 607. (2. 12. 1916.); Stefano Skurla, *Ragusa: Cenni storici* (Zagreb: Tipografia Sociale, 1876.).

56 Pritom se misli na razdoblje francuske uprave u Dubrovniku, odnosno razdoblja vladavine talijanskog kraljevstva od 1806. do 1809. nakon čega slijedi razdoblje Ilirskih pokrajina od 1809. do početka 1814. godine. Više u: Stjepan Ćosić, „O slomu Republike i ustroju francuske uprave u Dubrovniku 1808. i 1809”, *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 33 (1995), 177-203.; Stjepan Ćosić, „Dubrovnik u Ilirskim pokrajinama”, *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 35 (1997), 37-62.

57 Kada je riječ o Dalmaciji, obavijest o dolasku najprije je zaprimila zadarska vlada koja je dalje upućivala proglase i obavijesti svim kotarskim i općinskim visokim predstavništvima.

58 Obad, „Putovanje cara Franje Josipa I. po Dalmaciji 1875.”, 43-45.

usputnim stanicama i datumima dolaska u pojedini grad.⁵⁹ Prema navedenom planu vladar je namjeravao putovati Dalmacijom kopnenim i pomorskim pravcima. Vjerojatno svjestan prometne izoliranosti pokrajine (osobito dubrovačkog područja), nedostatka željezničkih čvorišta i prohodnijih putova vladar je dio turneje preplovio parobrodom *Miramar* uz pratnju drugih brodova.⁶⁰

Službena inicijativa bila je prenijeti sve važne protokolarne pojedinosti svim općinama. Tako je Zemaljski odbor iz Zadra početkom ožujka 1875. godine uputio dvojezični dopis svim kotarskim i općinskim poglavarstvima o posjeti cara. Potojni ističe kako car nije želio zaobići niti jednu općinu želeći se upoznati sa svim problemima i nedostacima koji su teretili žitelje obalnog i ruralnog pojasa najudaljenije habsburške provincije.⁶¹ Upravo je to bio i interes zadarske vlade koja u spomenutom dopisu naglašava kako bi primarni interes svih općina, pored nužnosti

59 Car se uputio iz Beča 1. travnja željeznicom prema Trstu kamo je došao idućeg dana u jutarnjim satima. Dvodnevni boravak u Trstu završio je odlaskom u Goricu 4. travnja u jutarnjim satima odakle se već idućeg dana, 5. travnja uputio prema Veneciji u kojoj je boravio do 7. travnja. Istoga dana uputio se prema Puli parobrodom *Miramar*. Trodnevni obilazak Pule i okolice završava 10. travnja odlaskom u Zadar u kojemu također boravi tri dana te parobrodom 13. travnja kreće put Raba i Paga i natrag do Zadra. Idućeg dana uputio se prema Benkovcu i Obrovcu nakon čega se vratio u Zadar. Dva dana kasnije uputio se prema Biogradu, preko Tesnog i Zlarinja do Šibenika gdje ostaje do 17. travnja kada se uputio prema Skradinu odakle je nastavio svoje putovanje prema Kistanjama i Kninu gdje boravi do idućeg dana, 18. travnja kada boravi u Vrlici odakle je kolima krenuo prema Sinju. U Sinju se zadržao sve do 19. travnja kada se kolima uputio prema Drnišu i Šibeniku. U Šibeniku je ostao do 20. travnja kada se parobrodom uputio prema Trogiru i istog dana prema Kaštelama do Splita gdje ostaje do 23. travnja. Toga dana parobrodom se uputio prema Supetru gdje je nakon kraćeg boravka krenuo prema Omišu i Makarskoj ali nije zaobišao niti otok Brač. Nakon kraćeg izleta na Braču vratio se u Split gdje ostaje do 22. travnja kada se kolima uputio prema Klisu, Trilju i drugim manjim naseljima prema jugu do Imotskog gdje ostaje do 25. travnja kada kreće prema Zagvozdu. U dubrovački prostor ulazi 26. travnja boraveći u Metkoviću i idući barkom duž rijeke Neretve do Opuzena. Idućeg dana 27. travnja se uputio parobrodom prema Stonu gdje odsjeda do 28. travnja kada također parobrodom iz Stona plovi prema gruškoj luci u koju ulazi 29. travnja čime započinje petodnevni boravak u Dubrovniku. Zbog toga je u Dubrovniku boravio do 2. svibnja kada odlazi prema Kotoru do Melinja gdje boravi do 5. svibnja kada se uputio na jednodnevni boravak u Budvu. Dana 6. svibnja vratio se u Kotor do 7. svibnja kada se uputio prema Herceg Novom do 9. svibnja kada odlazi preko Sutorine i Cavtata do Orebića na poluotoku Pelješcu i otoka Korčule gdje boravi do 10. svibnja. Nakon obilaska Korčule, uputio se prema otoku Hvaru gdje boravi do 11. svibnja i istog dana prema otoku Krku čime privodi kraju svoje putovanje. Dana 12. svibnja boravi u Rijeci te već idućeg dana vlakom kreće put Beča kamo dolazi 14. svibnja u jutarnjim satima. *Obzor*, br. 65 (20. 3. 1875.)

60 Obad, „Putovanje cara Franje Josipa I. po Dalmaciji 1875.“, 43.

61 „Njihovo Veličanstvo, premilostivi car i kralj Franjo Josip odlučio je odjdućeg mjeseca obići Dalmaciju, a po putovniku što se poznaje, ne izostaje niti jedan kotar, niti jedan grad, pa ni varoš jedna znamenitija.“ Državni arhiv u Dubrovniku (Hrvatska), HR-DADU-83 Kotarsko poglavarstvo Dubrovnik 1868. - 1918. (dalje: HR-DADU-83), Izbjeglice iz Hercegovine (1875. - 1877.), Dopis Zemaljskog odbora dalmatinskog svim općinskim upraviteljstvima u Dalmaciji 10. 3. 1875., spis br. 957 (nesređeno građivo).

sveobuhvatnih priprema za upriličenjem ceremonije, trebao biti i prikazati razinu pauperiziranosti pokrajine.⁶² Istovremeno, dvorska etiketa nalažala je svakoj općini da dostavi protokolarni program ceremonije i svih drugih pripremnih pojedinosti.⁶³ Iako početni paragrafi dopisa otkrivaju ogorčenost vlasti na stanje u Dalmaciji, u nastavku se iznosi teza kako u trenutnoj konstelaciji odnosa nema mjesta za aktivno proklamiranje negativnih socioekonomskih kretnji. Drugim riječima, protokolarni interes zadarskih vlasti bio je da se svaka općina što sadržajnije pripremi za svečani doček. Postojalo je razumijevanje za one općine (vjerojatno u ruralnom zaleđu) koje zbog ograničenih sredstava nisu mogle pripremiti ceremoniju na zavidnoj razini. Zbog toga se velika nada polagala u aktivno promicanje vjernosti i harnosti naroda prema caru u trenutku boravka u takvim i sličnim sredinama.⁶⁴ Istovremeno se polagala nada i u carevo razumijevanje ako određene protokolarne pojedinosti ne budu ispunjene. Pojednostavljeno rečeno, predstavništvo zemaljske vlasti vjerovalo je u figuru cara koji je svojim prisustvom trebao odašiljati poruku „dobrog” vladara koji mari za interese svojih podanika. Stoga je dolazak u Dalmaciju već odavao suprotan dojam kako će ceremonijal imati vrlo zastupljenu političku, ali i ekonomsku tvrdokornost.⁶⁵

Protokolarne pojedinosti bile su vrlo slične u svakoj većoj općini. Svaki kotar i općina imali su obvezu artikulirati cjelokupnu lokalnu političku strukturu u organizaciju i provedbu ceremonije. Uobičajena protokolarna nota nalažala je da vladara pri dolasku na granično područje dvaju kotara dočekaju kotarska poglavarstva i načelnici općina uvrštenih u itinerar.⁶⁶ Nema dvojbe da su protokolarne pojedinosti bile različite u onim općinama koje su imale dužnost ugostiti vladara više dana za razliku od onih koje su vladaru bile samo usputna postaja. Takve općine mahom su bile one u otočnim krajevima gdje su lokalna tijela vlasti na čelu s općinskim načelnikom⁶⁷ prisustvovala kratkoj audijenciji na parobrodu *Miramar*. Svečane audijencije u sredinama u kojima je vladar boravio više dana održavale su se u prostorijama rezerviranim kao privremeno rezidencijalno središte.⁶⁸

62 „...Ta osobita skrb, ta živa želja Njihova Veličanstva da živim očima upozna do najtanjega naše okolnosti i naše potrebe...” *Isto*.

63 Alena Fazinić, „Crtice iz korčulanske prošlosti”, *Godišnjak grada Korčule 2* (1997), 112.

64 „...Nek’ svaka dakle općina učini što joj moguće bolje a da dočeka svoga cara. Ako bi svečanosti ne budu mogle doprići do visine Presjajnoga gosta, nek Njihovo Veličanstvo ponese Uvjerenje da svukud po Dalmaciji u najsiromašnijim općinama živi narod koji nijednom ne izostaje po vjernosti, po ljubavi, po harnosti naspram vladaru koji zna ocieniti tako plemenita svojstva a našoj je zemlji ukazao da ju srčedno ljubi i da joj živo želi svako dobro.” HR-DADU-83, Dopis Zemaljskog odbora dalmatinskog svim općinskim upraviteljstvima u Dalmaciji 10. 3. 1875., spis br. 957 (nesređeno gradivo).

65 Prančević, „Slavoluci i(li) spomenici”, 131-132.

66 *Isto*, 132.

67 Načelnikova obveza bila je održati pozdravni govor na početku ceremonije.

68 Prančević, „Slavoluci i(li) spomenici”, 132-133.

Druga važna odrednica upriličenja ceremonije, ujedno i sastavni dio protokolar-nih radnji, bilo je upriličenje ambijenta u sklopu kojega će vladar prolaziti i boraviti. Od eminentne važnosti bilo je svečano ukrasiti javne i privatne prostore rezervirane za vladara i njegovu svitu. Karakterističnost monumentalnih vizuala istovremeno se odražavala i u aktualnom političko-nacionalnom raspoloženju, kako u Dubrovniku, tako i u Dalmaciji.⁶⁹ S obzirom na ustrajnost predstavnika Narodne stranke prema ostvarenju hrvatskih nacionalnih interesa, od neprijeporne važnosti bilo je da svečani vizuali pošalju i nacionalnu poruku. Drugim riječima, lokalnim tijelima vlasti, čija je vladajuća struktura stvorena iz redova Narodne stranke, bilo je važno da posjet bude početak postupne realizacije nacionalnih aspiracija glede ujedinjenja s Banskom Hrvatskom, kao i zadovoljenja ostalih zahtjeva socioekonomske prirode.⁷⁰ Takvi vizuali upriličeni su podizanjem monumentalnih slavloluka koje su povjesničari umjetnosti, poput Sanje Žaje Vrbice i Dalibora Prančevića, prozvali efemernim građevnim strukturama.⁷¹ Podizanje takvih slavloluka, najčešće onih florealnih, zauzimali su važno reprezentativno mjesto u kontekstu uprizorenja ceremonije, iako je njihova uloga bila prolazna.⁷² Postavljali su se pri ulazu u povijesnu jezgru gradova označavajući početak ceremonije, ali i dualne kontakte između vladara i lokalnih predstavnika vlasti. Sve navedeno odaje dojam kako su ceremonije dočeka održavane u heterogenim okolnostima. Iako je prisutnost mnoštva lokalnih žitelja bila očekivana i poželjna, ipak su se mišljenja lokalnih vlasti i javnog mnijenja kosila s idejama provedbe jedne sustavno homogene ceremonije. Unutar povijesne jezgre provodile su se uobičajene ceremonijalne aktivnosti kojima je prisustvovala lokalna politička elita s predstavnicima duhovne vlasti te široka lepeza diplomatskih predstavništava, dok su se slavlja pučke provenijencije provodila uglavnom izvan okvira povijesne jezgre grada.⁷³

Provedba ceremonijalne svečanosti unaprijed je morala biti poznata vladaru i njegovoj pratnji.⁷⁴ S druge strane, općinska upraviteljstva imala su odriježene ruke kada je u pitanju organizacija i provedba svečanog dočeka i prijema. Navedenom ide u prilog autohtonost svake dalmatinske općine, kontinuitet lokalnog identiteta

69 Radi se o periodu narodnjačke prevlasti u većini dalmatinskih općina te intenzivnim ideološkim sukobima s autonomaškom strujom glede nacionalne pripadnosti Dalmacije i njezinih žitelja.

70 Dinko Foretić, „O ekonomskim prilikama u Dalmaciji u drugoj polovini XIX. stoljeća do Prvog svjetskog rata” u: *Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji i Istri*, ur. Jakša Ravlić (Zagreb: Matica hrvatska, 1969.); Dinko Foretić, „Borba za ponarodivanje općina u Dalmaciji (1856.-1900.)”, *Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji i Istri*, ur. Jakša Ravlić (Zagreb: Matica hrvatska, 1969.); Nikša Stančić, „Hrvatski narodni preporod – ciljevi i ostvarenja”, *Cris X 1* (2008), 6-17.

71 Prančević, „Slavoluci i(li) spomenici”, 132-133; Žaja Vrbica, „Predstavljanje umjetničke i prirodne baštine”, 203.

72 Prančević, „Slavoluci i(li) spomenici”, 133.

73 *Isto*, 132.

74 Alena Fazinić, „Crtice iz korčulanske prošlosti”, *Godišnjak grada Korčule 2* (1997), 112-113.

te bogata kulturno-povijesna baština s naglaskom na očuvanost običaja. To znači da je svaka općina nastojala organizirati ceremoniju s izričitim naglaskom na promidžbu narodnih običaja i vrijednosti radi ostavljanja što pozitivnijeg dojma.

Dubrovačka općina vrlo se sadržajno počela pripremati za dolazak vladara čiji je boravak u Dubrovniku trajao od 28. travnja do 2. svibnja 1875. godine.⁷⁵ Za njegov boravak u gradu historiografija nije pokazala veliku znatizelju. Osim već spomenutih istraživanja Ive Perića i memoarskih zapisa relevantnih historiografskih oslonaca gotovo da i nema.⁷⁶ Kako bi se osjenčali motivi i metode pomoću kojih se vladajuća struktura dubrovačke općine pripremala za svečani dolazak, potrebno je posegnuti za zapisnicima sa sjednica općinskog vijeća. Imajući u vidu već spomenutu nesređenost građe, sadržajnost sjednica i njihova relativno dobra dokumentiranost mogu biti olakotna okolnost u provedbi daljnjih mikrohistorijskih istraživanja.⁷⁷

I sama je dubrovačka općina u prvoj polovici sedmog desetljeća 19. stoljeća počela proživljavati vrlo sadržajne promjene čisteći sve zametke autonomaške uprave od 1865. do 1869.⁷⁸ Sve sjednice su se do početka 1870. godine provodile na talijanskom jeziku.⁷⁹ Iako se ne može naići niti na jednu odluku koja ide u prilog promicanju hrvatskog jezičnog identiteta u općinskom vijeću, od sjednice održane 21. veljače 1870. vidljivo je kontinuirano bilježenje svake točke dnevnog reda isključivo na hrvatskom jeziku.⁸⁰ Potrebno je istaknuti kako je organizacija svečanosti, u vremenu od nekoliko tjedana pred carev dolazak bila rijetko zastupljena tema u općinskim raspravama. Međutim, na onim sjednicama na kojima se raspravljalo o organizaciji ceremonije rasprave su bile vrlo opsežne, dugotrajne i, najvažnije, vrlo dobro dokumentirane. Činjenica jest da je Općina od ožujka 1875. bila svjesna važnosti ovakva posjeta te kako se cjelokupnoj organizaciji događaja mora osobito posvetiti. Međutim, zapisnici sjednica od 23. studenog 1874. do 5. travnja 1875. nisu

75 *Povjestni dnevnik*, 179-139.

76 Bersa, *Dubrovačke slike i prilike*, 266-267.

77 S obzirom na to da je riječ o dvosveščanim uvezanim spisima, oni su periodizirani i razvrstavani na period od sedam godina. Tako se za razdoblje careva posjeta Dubrovniku 1875. koriste zapisnici za razdoblje od 1869. do 1875. Državni arhiv u Dubrovniku (Hrvatska), HR-DADU-89 Općina Dubrovnik (1815. – 1918.) (dalje: HR-DADU-89), Zapisnici sjednice Općinskog vijeća (1869-1875), knj. 2.

78 Riječ je o razdoblju provođenja sustavne talijanizacije u gradu, okončane na izborima 1869. Više o tome vidi: Ivo Perić, „Politički portret Pera Čingrije”, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu* 12/1 (1979), 137.; Tolja, *Dubrovački Srbi katolici*. 93.

79 Posljednja sjednica na talijanskom jeziku provedena je 19. siječnja 1870. HR-DADU-89, Zapisnici sjednice Općinskog vijeća (1869. – 1875.), *Continuazione della Seduta 19. Gennaio 1870.*, spis. br. 173. 167: knj. 2.

80 HR-DADU-89, Zapisnici sjednice Općinskog vijeća (1869. – 1875.), Sjednica Općinskog vijeća 21. veljače 1870., spis br. 430, knj. 2., 181.

raspoloživi.⁸¹ To znači kako tijekom cijelog ožujka nemamo relevantnih podataka o tome kako se Općina pripremala za carev dolazak. Prva takva zabilježena sjednica u knjizi zapisnika provedena je 5. travnja 1875., na kojoj je vijeće raspravljalo o odredbama, molbama i zahtjevima koje će se staviti pred cara u vrijeme boravka u gradu. Nakon održavanja spomenute sjednice iduća je dokumentirana tek 21. lipnja 1875., a na njoj se raspravljalo o finaliziranju i načinu pokrivanja svih troškova podnesenih radi uprizorenja ceremonije.⁸² Na temelju svih utvrđenih pojedinosti može se pretpostaviti kako su sjednice sigurno provođene te kako se u ožujku i travnju sveobuhvatno pripremalo za svečani dolazak. Moglo bi se reći i da je Općina imala intenciju više se posvetiti fizičkom upriličenju ceremonije, ali takve predodžbe manje su relevantne jer je svaka fizička pripremljenost i organizacija zahtijevala nužno pisano posvjedočenje kako bi se utvrdile sve pojedinosti.

Prema dostupnim zapisnicima vidljive su višestruke namjere vladajućih struktura grada koje su željele uvjeriti cara u stvarno stanje i cjelokupnu konstelaciju odnosa u gradu.⁸³ Ipak, cilj Općine bio je da svi zastupnici, bez obzira na postojeće nacionalno raspoloženje i privrženost različitim svjetonazorima, iziđu pred cara te mu dokažu vjernost i pokornost.⁸⁴ Na sjednici održanoj 5. travnja 1875. Općinsko vijeće donijelo je dvije važne odluke. Prvom je propisana spomenuta obveza prisutnosti svih vijećnika na dočeku i ceremoniji kao i da se formira počasna straža sastavljena od najviše trideset mladića iz Župe dubrovačke odjevenih u narodne nošnje.⁸⁵ U sklopu prve odredbe propisana je i obveza održavanja čistoće i urednosti grada i svih kotarskih naselja. Takvim poslovima rukovodili bi vijećnici koje je imenovalo Općinsko upraviteljstvo.⁸⁶

U sklopu iste točke dnevnog reda Općinsko vijeće sastavilo je drugu važnu odluku o sastavljanju svih požuda i molbi koje će biti prikazane caru tijekom petod-

81 HR-DADU-89, Zapisnici sjednice Općinskog vijeća (1869. – 1875.), Sjednica Općinskog vijeća 23. studenog 1874., spis br. 2645, knj. 2, 467; HR-DADU-89, Zapisnici sjednice Općinskog vijeća (1869-1875), Sjednica Općinskog vijeća 5. travnja 1874., spis br. 473, knj. 2.

82 HR-DADU-89, Zapisnici sjednice Općinskog vijeća (1869. – 1875.), Sjednica Općinskog vijeća 21. lipnja 1875., spis br. 1085, knj. 2, 481.

83 HR-DADU-89, Zapisnici sjednice Općinskog vijeća (1869. – 1875.), Sjednica Općinskog vijeća 5. travnja 1874., spis br. 602, knj. 2, 473,

84 „Na predlog gosp. Načelnika, Vijeće jednoglasno odlučuje da svi vijećnici imaju zajedno pokoniti se Njegovu Veličanstvu Caru i Kralju, koliko na dolazak, toliko na odlazak.” HR-DADU-89, Zapisnici sjednice Općinskog vijeća (1869. – 1875.), Sjednica Općinskog vijeća 5. travnja 1874., spis. br. 602, knj. 2, 473,

85 *Isto.* „Na predlog gosp. Načelnika, Vijeće jednoglasno odlučuje da se imaju uzeti časne stražare, kroz boravljenje Njegova Veličanstva C. i K. u Dubrovniku od 20 do 30 najvrijednijih mladića Župe u narodnoj odjeći.”

86 „Gosp. Načelnik pozivlje pako gospodu vijećnike da bi svi nadzorili ljude koji će biti postavljeni da se brinu čistoćom i dobrijem redom grada i varoša.” HR-DADU-89, Zapisnici sjednice Općinskog vijeća (1869. – 1875.), Sjednica Općinskog vijeća 5. travnja 1874., spis br. 602, knj. 2, 473.

nevnog boravka u gradu. Posrijedi je popis molbi i zahtjeva koje je u sedam točaka sastavilo Upraviteljstvo u ime cijelog pučanstva.⁸⁷ Sve molbe bile su uglavnom socioekonomske prirode, dok su pojedini zahtjevi sastavljeni radi zadovoljenja općinskih interesa.⁸⁸ Ostale molbe izdvajaju se po prostornim specifičnostima, rezervirane su za područje Župe dubrovačke, Konavala,⁸⁹ Rijeke dubrovačke⁹⁰ i Gruža⁹¹, poput dovršenja prometnice koja bi trebala povezati Župu dubrovačku i Konavle, kao i izgradnje mosta koji će povezivati dvije strane obale Rijeke dubrovačke.⁹² Razlozi zbog kojih su se molbe željele izreći pred vladarem imale su simbolično značenje s ciljem da vladar po povratku u Beč izvrši pritisak na tamošnju vladu, a sve da se doprinese gospodarskom uzletu kotara.

Bez obzira na manjkavost podataka, ne treba sumnjati u sadržajnost i sveobuhvatnost priprema dubrovačkih vlasti. S obzirom na nedostupnost lokalnih glasila ne mogu se valjano sagledati rakursi i raspoloženje javnog mnijenja. Činjenica jest kako su Dubrovčani posljednjeg vladara dočekali davne 1818. zbog čega se može reći kako je atmosfera pred dolazak vladara 1875. vjerojatno bila na vrhuncu pozitivne napetosti. Iako su posjeti habsburških vladara od 1818. do 1875. u gradu izostali, Dubrovnik je u tom razdoblju ugostio široku plejadu vojvoda, nadvojvoda i prinčeva koji su, prema Bersinim zapažanjima, bili strastveni zaljubljenici u dubrovačku prošlost, napose u razdoblje republičkog suvereniteta.⁹³ Koliko će stoljetni suverenitet intrigirati mladog Franju Josipa, ostaje vidjeti.

***Živio! Živio naš car!* – Svečani boravak Njegova Veličanstva (od 28. travnja do 1. svibnja 1875.)**

Skoriji carev dolazak, planiran za 28. travnja, stvorio je sliku Dubrovniku o kakvoj se prethodnih desetljeća moglo isključivo maštati. Od višestoljetne zapuštenosti i općeg nezadovoljstva⁹⁴ grad je posljednje travanjske dane 1875. proveo u sve-

87 HR-DADU-89, Zapisnici sjednice Općinskog vijeća (1869. – 1875.), Sjednica Općinskog vijeća 5. travnja 1874., spis br. 602, 473-474, knj. 2.

88 Na primjer: u molbi br. 1. izrečena je volja Općine da im vlada prepusti upravljanje nad Lazaretima. *Isto*.

89 „Da bi vlada naredila da se svrši put od Župe do Cavtata i preko Konavala što prije moguće, i da bi odredila potrebite stvari da osjgurava prohod toliko pogibeljni ispod Orsule.” *Isto*, 474.

90 „Da bi vlada zgradila most preko rijeke (Omble).” *Isto*.

91 „Da bi se Nj. C. i K. Veličanstvo udostojilo narediti vladi da bolje pazi na zanemarenu grušku luku koja bi bila kadra postati ratarska luka.” *Isto*.

92 HR-DADU-89, Zapisnici sjednice Općinskog vijeća (1869. – 1875.), Sjednica Općinskog vijeća 5. travnja 1874., spis br. 602, knj. 2, 473-474.

93 Bersa, *Dubrovačke slike i prilike*, 266.

94 Pederin, „Političko nezadovoljstvo”, 149-156.

obuhvatnim pripremama za možda najmasovniji događaj u njegovoj dotadašnjoj povijesti.⁹⁵ Svaki ceremonijalni aspekt, od dekorativne ambijentalnosti sve do uobičajenih protokolarnih radnji, bio je detaljno osmišljen, od prvog dana u gradu do službene ceremonije ispraćaja. Dok je lokalno domaćinstvo osmišljavalo kako će svečano okriti svoju kuću, vladar je svoju turneju postupno sužavao prema jugu.⁹⁶ Prije ulaska u dubrovački kotar, obišao je Klis, Trilj, Imotski i Zagvozd.⁹⁷ Obilazak dubrovačkog teritorija započeo je 26. travnja dolaskom u Metković i Opuzen.⁹⁸ Iako je riječ o manjim sredinama s manjim brojem stanovnika, ne treba sumnjati u sveprisutnu ceremonijalnu raskoš i masovnost stanovništva, uglavnom lokalnoga, ali i pridošloga iz neposrednog okruženja. Pored nedvojbene raskoši i uređenosti kuća u svečanom ruhu, važni sinonimi ceremonije dočeka bili su svečani pucnjevi iz mužara, zvonjava zvona iz mjesnih crkava te poklici: *Živio! Živio naš car!*⁹⁹ Prije službenog dolaska u Dubrovnik obišao je Slano i Ston, dok je dolazak u Dubrovnik predviđen u poslijepodnevnim satima.¹⁰⁰ Prije dolaska u Grad posjetio je Trsteno gdje je u pratnji župnika i zatonskog načelnika obišao perivoj obitelji Gozze te prvi put kušao autohtone specijalitete kotonjatu¹⁰¹ i dubrovačku malvasiju.¹⁰² Znatiželjna javnost iz grada očito nije mogla dočekati vladarev dolazak zbog čega su pojedinci parobrodom *Lucifer* pohodili Trsteno kako bi prvi put ugledali vladarev lik.¹⁰³

Dubrovnik je za vladara bio sinonim starodavnoga grada. Svjestan stoljetne očuvanosti i bogate tradicije, vladar je i sam očekivao vrlo sadržajan i inspirativan

95 Masovnost careva posjeta će u lipnju 1893. zasjenit će trodnevna ceremonija otkrivanja spomenika pjesniku Ivanu Gunduliću. O tome više vidi: Tijas Mortigija „Političko značenje otkrića Gundulićeva spomenika”, u: *Gundulićev zbornik: o 350-godišnjici rođenja i 300. godišnjici smrti*, ur. Blaž Jurišić (Zagreb: Matica hrvatska, 1938.), 117-122.; Ivo Perić, „Proslava otkrića Gundulićeva spomenika u Dubrovniku”, *Forum* 4-6 (1993), 391-405; Ivo Perić, *Dubrovačke teme XIX. st.* (Zagreb: Matica hrvatska, 1997.); Nikola Šubić, „Otkrivanje spomenika Ivanu Gunduliću 1893. godine u Dubrovniku”, *Ekonomska misao i praksa* 11/1 (2002), 175-179; Ivan Grkeš, „Spomenik kao prijeporno mjesto. Trodnevna proslava otkrivanja Gundulićeva spomenika u Dubrovniku 1893. godine”, *Analiza Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 59 (2021), 205-241.

96 Slobodan Prosperov Novak, „Nešto građe o putu ‘Hrvatskog dramatskog društva’ u Dubrovnik 1875. godine”, *Analiza Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 13/14 (1976), 205.

97 *Obzor*, br. 65 (20. 3. 1875).

98 *Obzor*, br. 65 (20. 3. 1875).

99 *Povjestni dnevnik*, 176.

100 *Isto*, 176-179.

101 Kotonjata ili kotonjada je slatko jelo koje se tradicionalno priprema ujesen kada dozru mirisne dunje i dođe vrijeme za njihovu berbu. Priprema se uglavnom za Božić. Riječ je o vrsnom desertu koji su dubrovačke domaćice s lovorovim listovima pripremale i servirale pred goste u vrijeme zimskih blagdana.

102 Bersa, *Dubrovačke slike i prilike*, 267.

103 *Povjestni dnevnik*, 180.

boravak.¹⁰⁴ Osvrnuo se i na mentalitet Dubrovčana smatrajući ih građanima koji ponosno baštine slavne relikte prošlosti, mareći da ih vlastita obijest ne povede stranputicama.¹⁰⁵ *Povjestni dnevnik* iznosi kako su vladarevi dojmovi po uplovljavanju u luku Gruž bili više nego impresivni što potvrđuje bogatstvom vegetacije i goleta u okruženju kao i mnoštvom puka koji se već sjatio u Gruž.¹⁰⁶ Uobičajena protokolarna nota nalagala je da vladara pri iskrcavanju iz broda dočekaju općinski načelnik uz prisustvo cjelokupnoga zastupstva. Dočekali su ga načelnik Rafael Pucić u pratnji članova Općinskog vijeća naloživši podizanje monumentalnog šatora, vjerojatno za potrebe prve svečane audijencije.¹⁰⁷ S obzirom na to da se doček trebao provesti na dvjema lokacijama, u Gružu i na Pilama, vladar se još kratko vrijeme zadržao u Gružu, dok je načelnik Pucić u pratnji zastupnika požurio prema Pilama gdje je bio predviđen drugi svečani doček uz održavanje obostranih pozdravnih govora.¹⁰⁸

Uzimajući u obzir sve produbljenije izražavanje nacionalnih emocija, koje su u gradu vidljive još od narodnjačkog osvajanja vlasti 1869. godine, očekivano je bilo da vladarev boravak uz cjelokupno ceremonijalno upriličenje ne može proteći bez nacionalne vizualnosti u kontekstu isticanja hrvatske nacionalne pripadnosti Dubrovnik i njegova stanovništva. Gruž i povijesna jezgra grada svečano su okićeni zastavama koje su prema dostupnim fotografijama iz *Albuma svjetlopisnog* postavljene s lijeve i desne strane gradskih ulica.¹⁰⁹ Potonji prikazuje kako su podignute hrvatske trobojnice te crno-bijela zastava Cislajtanije.¹¹⁰ Slični nacionalni vizuali postavljeni su i na ulazu u povijesnu jezgru gdje je priređen nastavak ceremonije započete u Gružu. Do dolaska u luku vladar je opažao ladanjski krajolik Gruža, Lapada i Boninova, što je u dnevniku vrlo dobro dokumentirano, ali posebno ga se dojmio slavluk na Pilama.¹¹¹ Njegova monumentalnost otkriva osobnu impresiju zato što ni jednom gradu u Dalmaciji nije prošao ispod trovratnog slavluka. Posrijedi je efemerna zelena struktura okićena javorom, mušajem i bršljanom¹¹²

104 „Ko vidi prvi put Dubrovčanina u svojoj bogatoj nošnji, i motri častno i ozbiljno njegovo držanje, dobije o njemu najbolji utisak.” *Isto*, 181.

105 „Dubrovčani čute da su sinovi stare, mjesne gospode, i pokazuju se ponositi bez nadutosti, udvorni bez glemštva, ozbiljni bez obijesti...” *Isto*, 181.

106 *Povjestni dnevnik*, 182.

107 Bersa, *Dubrovačke slike i prilike*, 267; *Povjestni dnevnik*, 182.

108 Bersa, *Dubrovačke slike i prilike*, 267.

109 *Album fotografico-illustrativo del viaggio di S. M. L'imperatore e re Francesco Giuseppe I. in Dalmazia nel 1875.*, Zara, 82.

110 Cislajtaniya je povijesni naziv za sve pokrajine austrijskog dijela Monarhije, nastale nakon Austro-ugarske nagodbe 1867. godine. U sklopu Cislajtaniya nalazila se Dalmacija s Dubrovnikom.

111 *Povjestni dnevnik*, 182-183.

112 *Isto*, 183.

koja u sebi krije dvojaku političku i nacionalnu poruku.¹¹³ Iako je središnji dio slavluka obilježen svečanim natpisom *Slava našem cesaru i kralju Frani Josipu I.*, s grbom Cislajtanije iznad središnjeg luka te grbom Translajtanije iznad desnog luka,¹¹⁴ posebna pozornost skrenuta je na hrvatsku šahovnicu iznad lijevog luka.¹¹⁵ Osim navedenoga uočljivo je nekoliko simbola na lateralnim lukovima za koje su povjesničari umjetnosti pretpostavili kako su posrijedi grbovi i nacionalni simboli dubrovačke prošlosti.¹¹⁶ S obzirom na to kako je manjina još uvijek imala živa sjećanja na prevratnička razdoblja od 1806. do 1814.¹¹⁷ te na nezadovoljstvo i mukotrpna nastojanja za povratkom suvereniteta u predožujuskome razdoblju, zamisao o postavljanju simbola dubrovačkog suvereniteta na slavluk bila je i očekivana.¹¹⁸

Protokolarnost svečane ceremonije prijema vladara na Pilama još je jednom pokazala nacionalnu pripadnost grada. Pored uobičajenog primanja poklona lokalnih tijela vlasti, koje je direktno uručio načelnik Općine, načelnik Pucić imao je obvezu prvi održati pozdravni govor.¹¹⁹ Govor načelnika izrečen je isključivo na hrvatskom jeziku, dok je vladarev govor izrečen na njemačkom jeziku,¹²⁰ osim posljednjih riječi za koje J. Bersa navodi da su izvan uobičajenog izričaja bečke kancelarije izrečeni hrvatskim jezikom.¹²¹ Čitava ambijentalnost i isticanje hrvatskog nacionalnog čuvstva

113 Bersa, *Dubrovačke slike i prilike*, 267.

114 Translajtanija je povijesni naziv za sve pokrajine ugarskog dijela Monarhije nastale nakon Austro-ugarske nagodbe 1867. godine. S obzirom na razijedinjenost hrvatskih zemalja u 19. stoljeću, prostor Hrvatske i Slavonije, s Vojnom krajinom pripadao je ugarskom dijelu Monarhije, odnosno Translajtaniji. O nagodbenom razdoblju vidi: László Heka, „Analiza Austro-ugarske i Hrvatsko-ugarske nagodbe (U povodu 150. obljetnice Austro-ugarske nagodbe)”, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci* 38, 2 (2017), 855-880.

115 Prančević, „Slavoluci i(li) spomenici”, 136.

116 Prančević, „Slavoluci i(li) spomenici”, 136.

117 Misli se na razdoblje od ulaska francuskih trupa u Grad do francuskog povlačenja početkom 1814. godine.

118 O pokušajima restauracije Dubrovačke Republike u prvoj polovici 19. stoljeća vidi: Ćosić, *Dubrovnik nakon pada Republike*, 122-131.

119 „Zastupstvo občine Dubrovačke u ime dubrovačkog pučanstva ponizno se klanja pred Svoga Cara i Kralja. Veliko je zadovoljstvo ovoga občinskog zastupstva kad izražuje Vašemu Veličanstvu sveobću harnost, pošto Vašim pohodom pruža mu se prilika da Vas neposredno uvjerava o neporušivoj vjernosti ovoga puka. Vaše Veličanstvo! Mi položimo pred Vas priklonstvo harnosti i vjernosti. Ako Vaše velikodušje podnosi siromašne naše darove i ako ih prima občinom Svojom Milosti, mi držimo za stalno da osobno upoznanje naših potreba donosit će Dubrovniku najsrećnu budućnost. Bog uzdržao, blagoslovio i branio Našeg Premmilostivog Cara i Kralja.” *Povjestni dnevnik*, 183-184.

120 „Podpunim zadovoljstvom primam izraze vjernosti i privrženosti občinskoga zasupstva grada Dubrovnika. Drago mi je da ću moći posvetiti više dana na prigledanje ovoga sjajnoga grada, koji znade spajati s dičnom prošlosti dostojnu sadašnjost. Ja sam uvjeren o iskrenosti Vaših čuvstava prama Momu Domu i Carstvu. Primite, moja Gospodo, uvjerenje Moje osobite carske milosti.” *Povjestni dnevnik*, 184.

121 Ne navodi se što je točno vladar izrekao na hrvatskom jeziku. Bersa, *Dubrovačke slike i prilike*, 268.

učinila je Dubrovnik gradskim središtem koje je tvrdokorno proklamiralo hrvatstvo, a istovremeno isticalo pokornost Franji Josipu.¹²² Očekivano je da su Dubrovčani bili zainteresirani iskazati vjernost, no baštinjenje prošlih vremena nikada nije zamrlo pružajući prednost hrvatskom identitetu, nasuprot onom njemačkom, za neke možda nepoćudnim. Ono je tradicionalno ostalo dijelom dubrovačkog mentaliteta u koji se postupno počeo implementirati i hrvatski nacionalni element.¹²³ Vjernost upućena vladaru nije izostala, ali je istovremeno pokazala i stupanj nacionalnog raspoloženja u gradu, primarno okrenutomu prema hrvatskoj nacionalnoj matrici.¹²⁴

Careva službena rezidencija nalazila se u prostorijama Kotarskog poglavarstva (Knežev dvor).¹²⁵ Do dolaska u privremenu rezidenciju vladar je prošao Placom (Stradunom) gdje ga je okupljeno mnoštvo pozdravljalo obasipajući ga cvijećem.¹²⁶ Dojmove pri svečanom dočeku cara zapisao je i Josip Smodlaka. Dok je s obitelji živio u Dubrovniku, Josip Smodlaka je s mnoštvom djece, u dječaćkom zanosu i fasciniran mnoštvom prisutnog puka, pratio vladarevu kočiju na putu prema povijesnoj jezgri i do službene rezidencije.¹²⁷ Zapažanja Josipa Smodlake pružaju nam i informacije o neupućenosti dubrovačke mladeži u vladarev lik. Naime, po dolasku doma mladi Smodlaka roditeljima je prepričavao kako je ugledao cara koji je sjedio pokraj kočijaša noseći veliki klobuk s perjem, ne znajući kako je zapravo riječ o carevu slugi, dok je Franjo Josip zapravo sjedio straga u kočiji.¹²⁸

U prostorijama Poglavarstva održana je svečana audijencija na kojoj je primio poklone dubrovačkog biskupa Ivana Zaffrona i upoznao se sa svim predstavnicima duhovne i svjetovne vlasti,¹²⁹ kao i s nekolicinom vlasteoskih struktura predvođenih

122 O fazama nacionalne integracije i postupnom implementiranju na dubrovački prostor vidi: Tomislav Fresl, „Faze integracije hrvatske nacije” *Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja* 42/86 (2008), 123-140.

123 O stvaranju nacionalnih ideja, njezinim preduvjetima i viđenjima dubrovačkog nacionalnog identiteta vidi: Miroslav Hroch, *Društveni preduvjeti nacionalnih preporoda u Europi: komparativna analiza društvenog sastava patriotskih grupa malih europskih nacija* (Zagreb: Srednja Europa, 2006.).

124 Općenito o pojmu nacionalizma u: Eric J. Hobsbawm, *Nacije i nacionalizam* (Zagreb: Novi Liber, 1993.). Pojam nacionalizma na hrvatskom prostoru vrlo je složen. Strukturno se mijenjao osobito u 20. stoljeću. Međutim, njegovi prvotni obrisi stvaraju se u preporodnom razdoblju u prvoj polovici 19. stoljeća. O stupnju nacionalnih ideja i nacionalizmu općenito u Hrvatskoj vidi: Nikša Stančić, *Hrvatska nacija i nacionalizam u 19. i 20. stoljeću* (Zagreb: Barbat, 2002.).

125 Bersa, *Dubrovačke slike i prilike*, 268.

126 Novak, „Nešto građe”, 205.

127 Josip Smodlaka, *Izabrani politički spisi*, prir. Ivo Perić, Hodimir Sirotković (Split: Književni krug, 1989.), 177.

128 *Isto*, 176-177.

129 Osim predstavništva duhovne i svjetovne vlasti na audijenciji su bili i predstavnici lokalne Trgovačko-obrtničke komore, dvorski dostojanstvenici, predstavnici osmanske diplomacije i časnici ruske korvete *Bajan* koja je po dolasku vladara u Gruž imala zadaću ispliviti prema parobrodu

grofom Sabom Giorgijem.¹³⁰ Iako je svečana audijencija bila uobičajen protokolarni proces koji se provodio u svakom gradu, na cara je impresivan dojam ostavila svečana rasvjeta grada u večernjim satima. Za čitavog trajanja posjeta grad bi u večernjim satima poprimio potpuno novo osvjetljeno ruho, od javnih površina do pročelja svih kuća na Placi (Stradunu).¹³¹

Slika 1. Svečani doček cara na Pilama. Izvor: A. Stražičić, *Dubrovački koluri. Uspon i pad srbokatolika*, prir. Stjepan Čosić (Dubrovnik: Ogranak Matice hrvatske u Dubrovniku, 2018.)¹³²

Druga važna karakteristika ceremonijalne raskoši bile su svečane apoteoze upućene vladaru. Posrijedi su kraći tekstovi postavljeni na svim važnim institucijama političke, pučke i duhovne provenijencije. Tako se unutar povijesne jezgre grada i uže okolice moglo naići na nekolicinu svečanih tekstova od kojih su čak dva postavljena na zgradi Općine, po jedan na franjevačkoj i dominikanskoj crkvi, po jedan ćirilčni natpis na pravoslavnoj crkvi i Zakladnoj srpskoj školi te dva na zgradi Dubrovačkog radničkog društva.¹³³ Svaki od tekstova odašiljao je sličnu poruku, najprije izražavajući dobrodošlicu i pokornost caru Franji Josipu vjerujući kako će njegov boravak doprinijeti uspostavi općeg blagostanja, sveopće progresivnosti i unijeti vjeru u bo-

Mirammar kako bi, uz ispunjenje sigurnosnih protokola, vladara i njegovu svitu uvela u grušku luku. *Povjestni dnevnik*, 186-187.

130 Bersa, *Dubrovačke slike i prilike*, 268; *Povjestni dnevnik*, 186.

131 *Povjestni dnevnik*, 186.

132 Sliku vidi još u: *Album fotografico-illustrativo del viaggio di S. M. L'imperatore e re Francesco Giuseppe I. in Dalmazia nel 1875.*, Zara, 82.

133 *Povjestni dnevnik*, 189-194.

lju budućnost. Uzimajući u obzir i diferenciranost tekstova, uočljivo je kako je svaki pokušao doprinijeti zadovoljenju vlastitih ideoloških ili vjerskih načela. Primjerice, koliko god su tekstovi franjevaca i dominikanaca njegovali religijsku komponentu, pripadnici Dubrovačkog radničkog društva svojim su dvama tekstovima aktivno proklamirali vlastita programska načela, dakle da vladarev posjet aktivno doprinese boljem položaju dubrovačkog radništva.¹³⁴ Od drugih tekstova ceremonijalne tematike izdvaja se svečani tekst postavljen kod ulaza u općinsku zgradu. Njegova diferenciranost u odnosu na ostale očituje se u potpunoj političkoj i nacionalnoj neutralnosti čime su očigledno autori imali namjeru iskazati apolitičnu notu posjeta:

Franu Josipu prvom
Slavnomu, čestitomu, visokomu Cesaru i Kralju
Dubrovnik mali ali nikada ne bezslavni grad pri pohodu njegovu
Kao što se je negdje djedu mu radovao
Sad u boljim okolnostima
Megju narodima
Koji se vesele dobrotvornim zakonima
I slobodi od mudre pameti plemenitoga srca
Blagodarne ruke
Udijeljenijem
Uzdiže i on svoj glas
Ključići
*Živio*¹³⁵

Drugi tekst postavljen na istoj zgradi bio je nešto kraći, ali vrlo jasno strukturiran da se zaključi kako položaj slavenskih naroda u Dubrovniku, ali i ostatku Monarhije, nije zadovoljavajući:

Za tebe smo care, kad je zгода,
Svi pripravnici smrti podniet breme;

134 „Sretni kralju Frano Josipe I., U srečno proljeće ovo, Ljeto pripravi plodno, Radnicima Dubrovčanima, ili po rodu ili po izboru, Koji s mora ili s kršnih planina, Pod tvoje krilo amo dogjoše, Blag pogledaj na njih, Da svojoj naviješte braći, Tvoju brigu za narodna prava, I napredak radnika, Da tako Dubrovnik stari, Bude središte novo, Umjetnosti i rukotvorina.” *Povjestni dnevnik*, 192.

135 *Povjestni dnevnik*, 189.

Tako i Ti. Svietloga ti Roda
*Za Slavensko pobrini se pleme*¹³⁶

Iz prethodnog stiha može se iščitati nezadovoljstvo položajem slavenskih naroda u Austro-Ugarskoj Monarhiji, kao i intencija da vladarev boravak u gradu pokrene novi kotač međunacionalnih snošljivosti. Iako će međunacionalna trvenja u Dubrovniku sve do 1878. izostati, namjera autora bila je prevenirati svaku potencijalnu trzavicu ili eksczes.

Državničke poslove i obligacije vladar nije mogao ostavljati po strani. Bez obzira na vrlo sadržajan itinerar po Dubrovniku i okruženju, vladar je dio svakog radnog dana morao posvetiti obnašanju državnih poslova, u suglasju sa svojim carskim i kraljevskim dužnostima.¹³⁷ Osim što je imao obvezu prisustvovati vojnim vježbama dvaju bataljuna pješačke pukovnije kneza Jelačića, vladar je posjetio i Žarkovicu te se popeo na brdo Srđ kako bi procijenio opremljenost i stanje tvrđave Imperial.¹³⁸ S obzirom na to kako je Dubrovnik, sa svim drugim dalmatinskim središtima u 19. stoljeću, imao status utvrde, očekivalo se da opremljenost, obrambeni potencijali i pripremljenost vojske na svim važnim fortifikacijama budu na najvišoj razini.¹³⁹

Svoje dužnosti u gradu provodio je i izvan okvira društvene masovnosti i protokolarnih obilazaka. Primjerice, drugog dana posjeta upriličena je svečana večera povodom obilježavanja rođendana ruskog cara Aleksandra II. Tom prigodom vladar je pozvao časnike ruske korvete *Bajan* i još desetke drugih diplomatskih predstavništava u gradu.¹⁴⁰ S obzirom na to da je ovaj posjet lokalna politička elita nastojala iskoristiti za predočenje loših osnovnih egzistencijalnih uvjeta, moglo bi se reći kako su njihove intencije urodile plodom. Od nekoliko državnih obveza jedna od ključnih bila je izdvajanje sredstava iz carske blagajne u svrhu pružanja potpore socijalno ugroženim žiteljima grada i okolice. Tako je za siromahe grada i predgrađa izdvojeno 250 forinti, za siromahe obližnjih kotarskih naselja također je izdvojeno 250 forinti, dok je Dobrotvorni dubrovački zavod primio potporu od

136 *Isto*, 189.

137 *Povjestni dnevnik*, 196.

138 *Isto*, 196-197.

139 Ukidanje statusa utvrđenja za pojedini dalmatinski grad značio je početke njegova otvaranja i implementiranja načela modernizacije. Dubrovnik je imao status utvrde sve do konca 1880-ih godina. O percepciji Dubrovnika kao vojne utvrde vidi: Žaja Vrbica i Zimmermann, *Dunavska Monarhija i Dubrovnik*, 65-80.

140 Na svečanoj večeri prisutni su bili satnik korvete *Bajan* Boyle, ruski konzul iz Dubrovnika, gospoda Jonin i Bkocenin, prabiskupi Pooten iz Skadra i Danbrosio iz Drača, austrougarski konzul u Skadru Vašić, podkonzul Grunger, komornici Niko Pucić, Niko Gradi, Luka Giorgi, kanonik Niko Arbanas, pokrajinski zastupnici Pero Budmani i Vice Vuletić, predsjednik Trgovačko-obrtničke komore Lujó Serragli te časnici i ostala carska pratnja. *Povjestni dnevnik*, 197.

3000 forinti.¹⁴¹ Financijska injekcija za siromahe udijeljena svim kotarskim općinama vidljiva je u idućem tabličnom prikazu.

naziv općine	iznos u forintima
Cavtat	300
Ston	200
Šipan	200
Zaton	200
Mljet	200
Lopud	150
Rijeka	100
Slano	100
Ukupno	1450

Tablica 1. Raspodjela financijskih sredstava općinama dubrovačkog kotara. Preuzeto iz: *Povjestni dnevnik*, 199.

Tablica pokazuje raspodjelu financijskih sredstava u svim općinama dubrovačkog kotara u iznosu od 1450 forinti. Jasno je kako su se, zbog veće brojnosti stanovništva, pojedinim općinama morali isplatiti veći iznosi. Bez obzira na brojnost žitelja u preostalim općinama sve su dijelile isti problem: socijalnu ugroženost i visok stupanj pauperiziranosti.

Dok je vladar provodio uobičajene protokolarne i državničke aktivnosti, u gradu je boravilo Hrvatsko dramaturško društvo iz Zagreba.¹⁴² Cilj toga kulturno-umjetničkog udruženja bio je ojačati kulturnu reprezentativnost grada, nastojeći da redovitim održavanjem predstava u Bondinom kazalištu hrvatska nacionalna ideja u gradu postane još vidljivija. Upravo su u Dubrovniku vidjeli stup koji može održavati hrvatsku nacionalnu ideju nelomljivom, a takav bi stup simbolizirao jedinstvo Dalmacije s Bansom Hrvatskom.¹⁴³ Svojom su prisutnošću dodatno začinili svu pompoznost posjeta, a ceremoniju obogatili novim kulturnim sadržajima.

Takva nacionalna vidljivost nastojala se proklamirati 30. travnja kada je program posjeta bio na vrhuncu. Toga dana Dubrovčani su namjeravali prikazati vladaru svu raskoš vlastitih ekonomskih potencijala povezanih sa stoljetnom brodogradilišnom tradicijom.¹⁴⁴ Prije toga vladar je obišao otok Lokrum i tvrđavu

141 *Povjestni dnevnik*, 198-199.

142 Novak, „Nešto građe”, 189-217.

143 *Vienac*, br. 23 (5. 6. 1875.).

144 O tradiciji dubrovačke brodogradnje i brodogradilišnim aktivnostima vidi: Dubrovnik, *Pomorska enciklopedija* 2, 270-271; Josip Luetić, *Tisuću godina dubrovačkog brodarstva* (Zagreb: Zora, 1969.); Josip Luetić, „O nekim tipovima dubrovačkih jedrenjaka”, *Dubrovnik* 14/3 (1971), 93-97;

Revelin.¹⁴⁵ Veliki dojam na vladara ostavili su polaznici građanske učionice i gimnazije otpjevavši državnu himnu Monarhije na hrvatskom jeziku.¹⁴⁶ Očito je ugodan ambijent i srdačnost dubrovačkih učenika doprinijela da se vladar upozna sa stanjem u dubrovačkom školstvu, udjeljujući potporu od 500 forinti.¹⁴⁷ Prije odlaska u Gruž obišao je vojnu bolnicu i kaznionice pod vodstvom oca Josipa Berse.¹⁴⁸ Koliko god je obilazak spomenutih institucija na vladara ostavilo vrlo pozitivan dojam, obilazak kaznionica nije ga impresionirao zbog vrlo malog broja uznika u njima.¹⁴⁹

Pred svečani dolazak na brodogradilištu u Gružu podizao se najveći jedrenjak ikada podignut na spomenutoj lokaciji.¹⁵⁰ Riječ je o navi, popularno nazvanoj *Dvanaesti Dubrovački*, dužine 59,30 metara, širine 10,58 metara i visine 6,28 metara s ukupnom nosivošću od 1264 tone.¹⁵¹ Prema Bersinim zapažanjima, na svečanom porinuću broda okupilo se mnoštvo žitelja, ali njegova glomaznost i porinuće posebno je intrigirala Franju Josipa koji je također nazočio ceremoniji. U blizini nave vladaru je pripremljen paviljon kako bi mogao neometano gledati rušenje potpornih stupova i porinuće broda. Na vrhu paviljona postavljena je hrvatska trobojnica, a u neposrednoj blizini svirala su glazbala nekoliko glazbenih društava, uglavnom austrijskih, ali i hrvatskih.¹⁵² Potpuno očekivano ceremonija porinuća ostavila je vrlo pozitivne dojmove na vladara. To je doprinijelo realizaciji ideje da se od tog trenutka gruški škver preimenuje u *Škver Frana Josipa*.¹⁵³

Nakon svečanog porinuća vladar je obišao krajobraz Rijeke dubrovačke, a navečer je uz pratnju članova Dubrovačkog radničkog društva i Radničkog društva od napretka posjetio lokalno kazalište, Bondin teatar.¹⁵⁴ U organizaciji Hrvatskog dramaturškog društva upriličeno je održavanje predstave *Milion*, autora Ivana Ma-

Josip Lučić, „Prilog brodogradnji u Dubrovniku u drugoj polovici XIV. stoljeća”, u: *Dubrovačke teme* (Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1991.), 173-182; Mithad Kozličić, „Brodovlje Dubrovačke Republike”, *Mogućnosti* 40-3/4 (1993), 177-191.

145 *Povjestni dnevnik*, 228.

146 *Isto*, 229-230.

147 Bersa, *Dubrovačke slike i prilike*, 269.

148 U djelu *Dubrovačke slike i prilike* ne nailazimo na podatke o imenu oca Josipa Berse. Poznato je jedino kako je njegov otac bio u činovničkoj službi obnašajući nekoliko zanimanja. *Isto*.

149 Tijekom obilaska kaznionica i nakon uvjerenja kako se u njima ne nalazi veliki broj zatvorenika, jedini je vladarev komentar upućen ocu Josipa Berse bio: *Moglo je to i bolje biti*. *Isto*, 269.

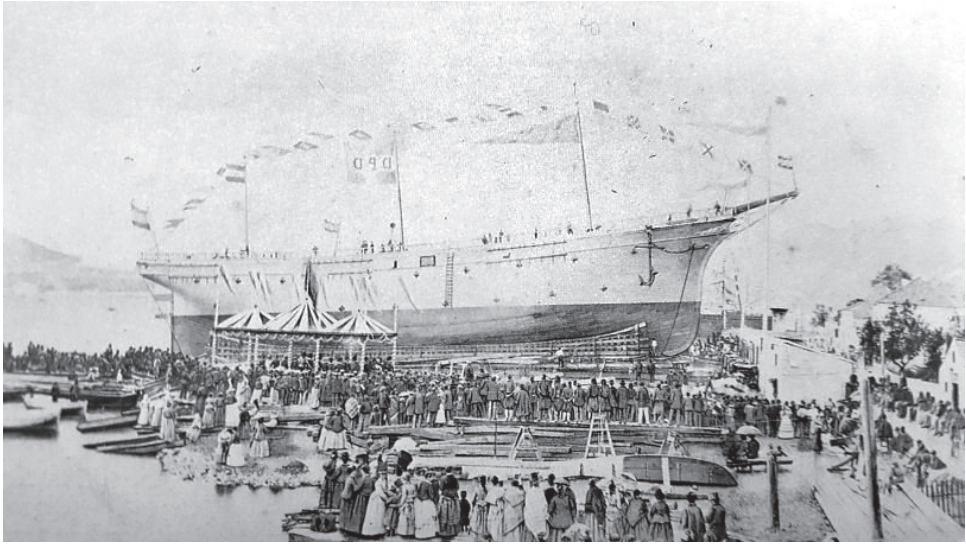
150 Riječ je o razdoblju kada se nakon osnutka Dubrovačkog pomorskog društva 1869. godine lokalna brodogradnja značajno oporavlja gradnjom velebnih jedrenjaka namijenjenih dugoj obalnoj plovidbi. Više u: Perić, *Dubrovačko pomorstvo u 19. i 20. stoljeću*, 92-108.

151 *Isto*, 100. Više informacija o jedrenjaku *Dvanaesti Dubrovački* vidi: Perić, „O najvećem dubrovačkom jedrenjaku”, 217-222.

152 Perić, „O najvećem dubrovačkom jedrenjaku”, 220.

153 *Povjestni dnevnik*, 236.

154 *Povjestni dnevnik*, 237.

Slika 2. Porinuće nave Dvanaesti Dubrovački. Izvor: *Album fotografico-illustrativo del viaggio di S. M. L'imperatore e re Francesco Giuseppe I. in Dalmazia nel 1875*. Zara: 84.

žuranića.¹⁵⁵ Posrijedi je jedan od posljednjih skupova u čast boravka Franje Josipa u Dubrovniku jer je vladar 1. svibnja proveo u privremenoj rezidenciji obnašajući državničke poslove.¹⁵⁶ Uz navedeno odlučio je dodatno pojačati financijsku potporu Dubrovčanima udijelivši gradu 3000 forinti te 6000 forinti za renovaciju lokalne bolnice.¹⁵⁷

Sve navedene svote trebale su biti samo blaga potpora pri ublažavanju problema pretjeranog siromaštva kako bi se Franju Josipa uzdiglo na razinu vladara čiji su primarni državnički interesi bili zaštita pučanstva. Međutim, kako Bersa navodi, postojala je skupina mladih koju nije dojmila vladareva dobroćudnost. Štoviše, dubrovačka mladež, okupljena u Šarićevoj spičariji, kritizirala je ovaj posjet jer je petodnevna masovnost za njih bila samo jedna prolazna farsa nakon koje će se Dubrovnik vratiti svojim ustaljenim vrijednostima, zapuštenosti i sveopćoj stagnaciji.¹⁵⁸ Drugim riječima, razlozi careva boravka u gradu nisu im bili posve jasni niti su ovakav događaj podržavali. Sve to potvrđuje tekst Rafe Šarića naslovljen *Što si došo?*¹⁵⁹ Sukus teksta jest nezadovoljstvo građanske mladeži kojima još uvijek kr-

155 *Isto*.

156 Jedini značajniji događaj bila je oproštajna večera s pripadnicima turske diplomacije, dubrovačkih kanonika, intelektualaca, političke elite i ostale elite grada. *Isto*, 239.

157 *Isto*, 239.

158 Bersa, *Dubrovačke slike i prilike*, 270.

159 *Isto*.

vare bolne rane zbog svih nemilih događaja s početka stoljeća.¹⁶⁰ Prvotno isticanje nezadovoljstva očituje se u problemima s kojima se onodobna mladež suočavala u kontekstu održavanja i razvoja osobne egzistencije.¹⁶¹

Posljednji dan boravka Franje Josipa u Dubrovniku, 2. svibnja, protekao je u uobičajenom ambijentu kako nalažu protokolarne pojedinosti za potrebe organizacije svečanog ispraćaja. Nakon prisustvovanja bogoslužju u pravoslavnoj crkvi vladar je u poslijepodnevnom satima napustio Dubrovnik i isplovio prema Kotoru. Pozdravio se s načelnikom Pucićem, a pucnjevi mužara iz obližnjih brodova i tvrđava simbolično su pozdravljali Franju Josipa.¹⁶²

Iz svega navedenog postaje jasno kako je petodnevni boravak Franje Josipa u Dubrovniku bio vrlo sadržajan. Osim uobičajenih državnčkih poslova koji su vladaru bili prioritetna obližnja, organizacija posjeta i boravka provedena je na zavidnoj razini. To upravo potvrđuje i vladar koji se po odlasku iz grada biranim riječima obratio načelniku Puciću¹⁶³ zahvaljujući mu na gostoprimstvu i ugodnom boravku.¹⁶⁴ Time je petodnevni boravak cara Franje Josipa u Dubrovniku službeno okončan, a Dubrovčani se, nakon što su se dojmovi slegnuli, vraćaju svojim svakodnevnim obvezama.

Postceremonijalni dojmovi

Dojmovi nakon posjeta nisu se slegnuli još sigurno dva mjeseca od odlaska Njegova Veličanstva. To potvrđuju preokupacije općinskih vlasti pokrivanjem dugovanja koje je općina stavila na vlastiti teret, a sve radi provedbe kvalitetne ceremonije. Na sjednici Općinskog vijeća 21. lipnja 1875. zastupnici su izglasali dvije vrlo važne odluke. Prva je način pokrivanja troškova ceremonije, a druga je uručenje simboličnih nagrada svima koji su aktivno doprinijeli poboljšanju njezine kvalitete i ugodnog osjećaja.¹⁶⁵

Ukupni troškovi ceremonije iznosili su 14 287,31 forintu.¹⁶⁶ Iako je općinsko upraviteljstvo na više načina tražilo sredstva za što bezbolnije pokriće navede-

160 Misli se na nenadani slom Dubrovačke Republike na početku 19. stoljeća.

161 Sve navedeno potvrđuju stihovi: „Što si došo? Jel za vigjet moje tuge i nevolje? Za na vratu mi posigjet da mi jaram teži bolje...Il za rijeti tužnom gradu, kom krvare jošte rane...” *Isto*.

162 *Povjestni dnevnik*, 240.

163 „Pored načelnika, vladar se biranim riječima obratio i svim zastupnicima dubrovačke općine: Blagodarim neizmjereno svoj ovoj gospodi na priredjen Mi srčani doček, i uvijek ću se siećati ovo malo dana sprovedenih u vašoj liepoj domovini.” *Povjestni dnevnik*, 240.

164 „Ja sam haran na sjajnom dočeku preiredjenu mi u ovom gradu i na čuvstvima viernosti i privrženosti izkazana. Nastojat ću da budem na ruku svim vašim potrebam i sieća ću se danih sprovedenih u ovom nezaboravnom gradu.” *Isto*, 240-241.

165 HR-DADU-89, Zapisnici sjednice Općinskog vijeća (1869. – 1875.), Sjednica Općinskog vijeća 21. lipnja 1875., spis br. 1085, knj. 2, 481-482.

166 *Isto*, 481.

nog troška, prodaja općinskih nekretnina¹⁶⁷ i podizanje novog kredita iz privatnih sredstava činili su se neizbježnim financijskim posljedicama.¹⁶⁸ Općina je čak bila prisiljena uzimati sredstva iz prošlogodišnjega proračunskog viška čime je na temelju navedenog uspjela prikupiti 11 740,84 forinte.¹⁶⁹ Time je preostali nepokriveni iznos od 2546,47 forinti pao na teret Upraviteljstva, dok je tek podignuto dugovanje od 4000 forinti prema Giorgiju Grkavcu postupno isplaćivano tek od prosinca 1875. godine. Dugovanje je pospiješeno tako da su se kamate počele vraćati od 1. prosinca 1875. do 1. travnja 1876, dok je vraćanje glavnice utanačeno na dvogodišnji period s početkom od 31. prosinca 1879.¹⁷⁰

Druga važna odredba donesena na navedenoj sjednici ticala se uručenja novčanih nagrada svim sudionicima u organizaciji i provedbi svečanosti. Načelnika Općine Rafaela Pucića možemo smatrati glavnim inicijatorom ove ideje te nabrojiti nekoliko najzaslužnijih osoba koje su s pripadnicima počasne straže, njihovim glavarima i ostalim službenicima doprinijeli da vladar bude što srdačnije dočekan, a boravak što sadržajnije ispunjen ceremonijalnim aktivnostima.¹⁷¹ Iako je prvotni interes načelnika bio da se spomenutim zaslužnicima uruči novčana nagrada od 160 forinti, pojedini članovi vijeća smatrali su ovu svotu nedostatnom.¹⁷² Na koncu je prihvaćena ideja vijećnika Pave Matievića o uručenju novčane nagrade od 200 forinti.¹⁷³ Čitava priča o posjetu Franje Josipa završila se srdačnim zahvalama načelnika svim vijećnicima na sudjelovanju.

S druge strane, iako općinski interesi nisu u potpunosti zadovoljeni, a pritom se misli kako većina molbi i zahtijeva koje su članovi Općinskog upraviteljstva odlučili postaviti pred vladara, nije izazvala preveliku ogorčenost u javnosti. Članovima Vijeća petodnevni je vladarev boravak vjerojatno bila dovoljno dobra polazišna točka koja će im omogućiti kasnija socioekonomska reformska promišljanja.¹⁷⁴ Okolnosti

167 U skladu s navedenim prodana je općinska kuća na Pločama te još nekoliko navedenih stvari koje su bile u općinskom vlasništvu. *Isto*.

168 Podignut je kredit od 4000 forinti od Giorgija Grkavca, a iznos od 1770 forinti podignut je u splitskoj banci. HR-DADU-89, Zapisnici sjednice Općinskog vijeća (1869. – 1875.), Sjednica Općinskog vijeća 21. lipnja 1875., spis br. 1085, knj. 2481.

169 Od prošlogodišnjeg proračunskog viška uzeto je 2966,39 forinti. *Isto*, knj. 2, 481-482.

170 Riječ je o zajmu koji je uzet iz privatnih sredstava kako bi se pokrio trošak od 14 287,31, dok bi se trošak od 4000 forinti novog duga naknadno nadomjestio. *Isto*, knj. 2, 482.

171 Pored pripadnika počasne straže i njihovih glavara načelnik Pozza istaknuo je kako se osobita zahvalnost i prigodne nagrade moraju uručiti činovnicima Ivi Martiniću, Ivi Šutiću i neimenovanoj gospođi Katić i Miletić. HR-DADU-89, Zapisnici sjednice Općinskog vijeća (1869. – 1875.), Sjednica Općinskog vijeća 21. lipnja 1875., spis br. 1085, knj. 2, 482.

172 Mato Natalić nije se složio sa spomenutom idejom te je tražio povećanje novčane nagrade na 180 forinti. *Isto*.

173 *Isto*, 483.

174 Podsjećanja radi, dubrovačka općina je na sjednici u travnju 1875. donijela nekoliko odredbi koje bi trebale motivirati vladara da po povratku u Beč potakne zastupnike Carevinskog vijeća na

koje su uslijedile nakon povratka vladara u Beč neće dozvoliti da ideje o socioekonomskim promišljanjima dobiju relevantnu posvećenost zbog početka trogodišnje krize popraćene ustankom u susjednoj Bosni i Hercegovini (1875. – 1878.).¹⁷⁵

Drugim riječima, posjet i boravak Franje Josipa trebao je zajamčiti društvenu i ekonomsku progresivnost te veću primijećenost grada na europskoj i svjetskoj karti. Međutim, okolnosti poput izbijanja ustanka u Bosni i Hercegovini privremeno će otkloniti takve i slične intencije. Ovim događajem Dubrovnik je zatvorio jedan dio svoje mračne prošlosti okrećući novi list na kojemu će početi ispisivati nova poglavlja svoje bogate povijesti.

Zaključak

Petodnevni boravak Franje Josipa imao je za Dubrovnik višestruko značenje. Zbog višegodišnje zatvorenosti i sveopće izoliranosti vijest o vladarevu posjetu primorala je Dubrovčane da na temelju složenih priprema ponosno iskažu svoju nacionalnu pripadnost, nasljeđe Dubrovačke Republike i da ovaj posjet prikažu kao nagovještaj novih vremena. Međutim, upravo je ovaj događaj rezultirao početkom sveobuhvatnih promjena za grad jer su tijekom spomenutog boravka u gradu provedene neke aktivnosti koje su poprimile impozantnu građansku masovnost.

Usprkos izraženim protuaustrijским stajalištima dubrovačkih narodnjaka vladarevo prisustvo u gradu ipak su željeli iskoristiti na najbolji mogući način. Njegov je boravak, barem privremeno, otklonio dugogodišnja trvenja između vladajuće Narodne stranke i oporbenih autonomaša. Također, ovaj događaj pokazao se kao prvorazredna prilika vladajućim gradskim strukturama da iskoriste sva raspoloživa sredstva kojima bi potaknuli vladara na promišljanje o nužnom gospodarskom zakretu grada i njegovoj modernizaciji općenito.

S druge strane, vladarev boravak u gradu prikazan je i u strateškoj domeni. Obilazeći okolna utvrđenja, car je želio preispitati fortifikacijske sposobnosti dubrovačkog kraja i njihovu opremljenost u kontekstu novih teritorijalnih akvizicija prema prostoru jugoistočne Europe.

odredbe koje je dubrovačka općinska vlast postavila pred cara. Po odlasku cara ne vidimo da su Dubrovčani dobili most preko Rijeke dubrovačke niti da su se vladajući krugovi iz Beča pretjerano doticali metoda kojima bi pojačali lučki promet u Gružu. HR-DADU-89, Zapisnici sjednice Općinskog vijeća (1869. – 1875.), Sjednica Općinskog vijeća 5. travnja 1874., spis br. 602, knj. 2, 473–474.

175 O ustanku u Bosni i Hercegovini vidi: Milorad Ekmečić, *Ustanak u Bosni 1875–78.* (Sarajevo: Veselin Maleša, 1973.).

Moglo bi se reći kako je ovim događajem Dubrovnik naprasno oživio. Prema *Povjestnom dnevniku*, na trenutke se doima kako je petodnevna raskoš i masovnost vratila grad nekoliko desetljeća unazad, u razdoblje suverenosti, slobode i prosperiteta. Unatoč tomu, iako stoljeća suvereniteta nisu izbljedila, motivacija stečena ovim posjetom utrla je put da se pitanje budućnosti grada počne okretati prema načelima industrijskog razvitka i modernizacije, s kontinuiranim baštinjenjem prošlih vremena.

Neupitno je kako je vladarev posjet oživio Dubrovnik. Unatoč svim događajima nakon 1808. godine te odnosom Habsburgovaca prema hrvatskom identitetu, živo prisutnom i u poslijerepubličkome Dubrovniku, on se više neće vraćati onim granicama zatvorenosti prisutne u desetljećima od gubitka suvereniteta. Ovaj posjet dodatno je intenzivirao hrvatsko nacionalno pitanje u Dubrovniku, a svi događaji koji će uslijediti završetkom turneje, poput izbivanja ustanka u Bosni i Hercegovini i političkih raskola, bit će neupitni dokazi navedenim tvrdnjama.

IZVORI I LITERATURA

Arhivski izvori:

Državni arhiv u Dubrovniku (Hrvatska)

HR-DADU-89 Općina Dubrovnik (1815. – 1918.)

HR-DADU-83 Kotarsko poglavarstvo Dubrovnik (1868. – 1918.), Izbjeglice iz Hercegovine (1875. – 1877.)

Službena glasila i tisak:

Povjestni dnevnik o putovanju Nj. c. i kr. ap. Vel. Franje Josipa I. cara Austrije, kralja Ugarske itd. itd. po kraljevini Dalmaciji u mjesecima travnju i svibnju 1875. (Zadar: Tiskara Vitaliani i Janković, 1878.)

Album fotografico-illustrativo del viaggio di S. M. L'imperatore e re Francesco Giuseppe I. in Dalmazia nel 1875. Zara, 1875.

Obzor (Zagreb), 1875.

Vienac (Zagreb), 1875.

Prava Crvena Hrvatska (Dubrovnik), 1916.

Literatura:

Bartuš, Franjo. *Naš kralj Franjo Josip I. U spomen hrvatskoj mladeži*. Zagreb: Tiskarski i litografski zavod K. Albrechta, 1895.

Bersa, Josip. *Dubrovačke slike i prilike (1800-1880)*. Zagreb: Matica Hrvatska, 1941.

Budak, Neven; Strecha, Mario; Krušelj, Željko. *Habsburzi i Hrvati*. Zagreb: Srednja Europa, 2003.

Bučar, Franjo. „O posjeti Franje Josipa I. g. 1852. u Zagrebu”. *Narodna starina* 9/23 (1930), 323-325.

Čosić, Stjepan. „O slomu Republike i ustroju francuske uprave u Dubrovniku 1808. i 1809.”. *Analiz Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 33 (1995), 177-203.

Čosić, Stjepan. „Dubrovnik u Ilirskim pokrajinama”. *Analiz Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 35 (1997), 37-62.

Čosić, Stjepan. *Dubrovnik nakon pada Republike (1808.-1848.)*. Zagreb – Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1999.

Dundović, Boris. „Palača Basiljević-Gučetić u Dubrovniku; Povijesno-prostorni razvoj i odlike arhitekture”. *Prostor* 26, 1/55 (2018), 2-19.

Đurasović Barbara. *Prava Crvena Hrvatska i pravaši: Hrvatski nacionalizam u Dubrovniku početkom 20. stoljeća*. Zagreb – Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2021.

Ekmečić, Milorad. *Ustanak u Bosni 1875-78*. Sarajevo: Veselin Maleša, 1973.

Foretić, Dinko. „O ekonomskim prilikama u Dalmaciji u drugoj polovini XIX. stoljeća do Prvog svjetskog rata”. U: *Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji i Istri*, ur. Jakša Ravlić. Zagreb: Matica hrvatska, 1969.

Foretić, Dinko. „Borba za ponarođivanje općina u Dalmaciji (1856.-1900.)”. *Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji i Istri*, ur. Jakša Ravlić. (Zagreb: Matica hrvatska, 1969).

Fazinić, Alena. „Crtice iz korčulanske prošlosti”. *Godišnjak grada Korčule* 2 (1997), 110-117.

Foretić, Miljenko. „Prelazak dubrovačke Općine u narodnjačke ruke”. U: *Dubrovnik u povijesnim i kulturnim mijenama, Zbornik odabranih radova*, prir. Anica Kisić, 242-261. Dubrovnik, Matica Hrvatska, Ogranak Dubrovnik, 2007.

Franjo Josip i Hrvati u Prvome svjetskom ratu : zbornik, ur. Željko Holjevac. Zagreb: Matica hrvatska, 2019.

Fresl, Tomislav. „Faze integracije hrvatske nacije”. *Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja* 42/ 86 (2008), 123-140.

Gross, Mirjana. *Počeci moderne Hrvatske: Neoapsolutizam u Hrvatskoj i Slavoniji*. Zagreb: Globus, 1985.

Grkeš, Ivan. „Spomenik kao prijeporno mjesto. Trodnevna proslava otkrivanja Gundulićeva spomenika u Dubrovniku 1893. godine”. *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 59 (2021), 205-241.

Heka, László. „Analiza Austro-ugarske i Hrvatsko-ugarske nagodbe (U povodu 150. obljetnice Austro-ugarske nagodbe)”. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci* 38, 2 (2017), 855-880.

Hroch, Miroslav. *Društveni preduvjeti nacionalnih preporoda u Europi: komparativna analiza društvenog sastava patriotskih grupa malih europskih nacija*. Zagreb: Srednja Europa, 2006.

Janeković-Römer, Zdenka. „Javni rituali u političkom diskursu humanističkog Dubrovnika.” *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 29 (1996), 68-86.

Kapović, Mato. *Radnički pokret u Dubrovniku 1874-1941*. Dubrovnik: Historijski arhiv, 1985.

Kertzer I., David. *Ritual, Politics and Power*. New Haven: Yale University Press, 1988.

Kobašić, Antun. „Ekonomске prilike u Dubrovniku i dubrovačkom kraju od ulaska Francuza do kraja 19. stoljeća”. *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 35 (1997), 77-78.

Kozličić, Mithad. „Brodovlje Dubrovačke Republike”, ur. Jakša Ravlić. *Mogućnosti* 40-3/4 (1993), 177-191.

Karaman, Igor. *Hrvatska na pragu modernizacije (1750-1918)*. Zagreb: Ljevak, 2000.

Krmpotić, Ljudevit. *Car Franjo I. u Hrvatskoj 1818*. Hannover – Čakovec: Hrvatski zapisnik, 2002.

Katušić, Maja; Puljizević, Kristina. „*Da cholera morbus – epidemije kolere i protu-epidemijske mjere u Dalmaciji 30-ih i 40-ih godina 19. stoljeća*”, *Povijesni prilozi* 40/60 (2021), 97-128.

Lonza, Nella. *Kazalište vlasti: Ceremonijal i državni blagdani Dubrovačke Republike u 17. i 18. stoljeću*. Zagreb – Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2009.

- Luetić, Josip. *Tisuću godina dubrovačkog brodarstva*. Zagreb: Zora, 1969.
- Luetić, Josip. „O nekim tipovima dubrovačkih jedrenjaka”. *Dubrovnik* 14/3 (1971), 93-97.
- Lučić, Josip. „Prilog brodogradnji u Dubrovniku u drugoj polovici XIV. stoljeća”. U: *Dubrovačke teme*. 173-182. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1991.
- Markovina, Dragan. „Reformska nastojanja Mletačke Republike u Dalmaciji u drugoj polovici 18. stoljeća u kontekstu novih odnosa moći na jadranskom prostoru”. *Historijski zbornik* 63/1 (2010), 191-214.
- Matutinović, Lujo. *Ogled o Ilirskim provincijama i Crnoj Gori*. Zagreb: Školska knjiga, 2009.
- Matijević, Ante. *Povijest Dalmacije za vrijeme prve austrijske uprave*. Zagreb: Leykam international, 2020.
- Marinković, Ana. „O gradnji, funkciji i rušenju krstionice-zvonika dubrovačke romaničke katedrale”. *Ars Adriatica* 7 (2017) 83-98.
- Mortigijja, Tijas. „Političko značenje otkrića Gundulićeva spomenika”. U: *Gundulićev zbornik: o 350-godišnjici rođenja i 300. godišnjici smrti*, ur. Blaž Jurišić, 117-122. Zagreb: Matica hrvatska, 1938.
- Novak, Grga. *Prošlost Dalmacije*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2001.
- Obad, Stijepo. „Počeci radničkog pokreta u Dubrovniku”. *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, Razdio historije, arheologije i historije umjetnosti* 4/2 (1966.), 200-223.
- Obad, Stijepo. „Agrarni odnosi na području bivše Dubrovačke Republike”. *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, Razdio historije, arheologije i historije umjetnosti* 6/3 (1969), 131-147.
- Obad, Stijepo. „Dubrovački zahtjevi revolucionarne 1848”. *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru* 18/8 (1979), 235-240.
- Oršolić, Tado. „Smrt cara Franje Josipa prikazana u dalmatinskim novinama (studeni - prosinac 1916.)”. *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 62 (2020), 357-382.
- Peričić, Šime. „Gladne godine u mletačkoj Dalmaciji XVIII. stoljeća”. *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 27/28 (1981), 179-194.
- Peričić, Šime. *Vojna krajina u Dalmaciji*. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, 1989.

Peričić, Šime. *Gospodarska povijest Dalmacije od 18. do 20. stoljeća*. Zadar: Matica hrvatska, 1998.

Pederin, Ivan. „Putni dnevnik cara Franje I o Dubrovniku (1818. g.)”. *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 17 (1979), 431-465.

Pederin, Ivan. *Mletačka uprava, privreda i politika u Dalmaciji (1409. – 1797.)*. Zadar: Zadarska tiskara, 1990.

Pederin, Ivan. *Jadranska Hrvatska u austrijskim i njemačkim putopisima*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1991.

Pederin, Ivan. „Političko nezadovoljstvo u Dubrovniku 1820-1859 (Prema spisima austrijskog političkog redarstva)”. *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 31 (1993), 149-156.

Pederin, Ivan. „Car Franjo I. prema Dalmaciji i Boki: 1797.-1806”. *Anali zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 42 (2004), 185-206.

Prančević, Dalibor. „Slavoluci i(li) spomenici. Načini obilježavanja prisutnosti cara i kralja Franje Josipa I. u javnom prostoru Dalmacije i Kvarnera u drugoj polovini 19. stoljeća”. *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 44/1 (2020), 131-148.

Perić, Ivo. *Dalmatinski sabor 1861-1912*. Zadar: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1978.

Perić, Ivo. „Politički portret Pera Čingrije”. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu* 12/1 (1979), 127-264.

Perić, Ivo. „Dubrovačka periodika od 1848. do 1918. godine”. *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 18 (1980), 349-535.

Perić, Ivo. *Dubrovačko pomorstvo u 19. i 20. stoljeću*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1984.

Perić, Ivo. „Austrijski carevi i prijestolonasljednici u Dubrovniku”. *Dubrovnik* 6 (1986), 81-92.

Perić, Ivo. „O stanovništvu dubrovačkog okružja i jednom dijelu njegove imovine krajem 1830. godine”. *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 27 (1989), 167.

Perić, Ivo. „Proslava otkrića Gundulićeva spomenika u Dubrovniku”. *Forum* 4-6 (1993), 391-405.

Perić, Ivo. *Dubrovačke teme XIX. stoljeća*. Zagreb: Matica hrvatska, 1997.

Perić, Ivo. „Međustranačke političke borbe u Dubrovniku za prevlast u Općinskom vijeću (1890-1899)”. *Anali zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 42 (2004), 207-229.

Perić, Ivo. „O najvećem dubrovačkom jedrenjaku, izgrađenom u Gružu”. *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 33 (1995), 217-222.

Piplović, Stanko. „Posjet cara Franje Josipa I. Dalmaciji 1875. godine”. U: *Godišnjak njemačke narodnosne zajednice – VDG Jahrbuch*, ur. Renata Trišler Mađerić, Nikola Mak. Osijek: Grafika, 2006.

Prosperov Novak, Slobodan. „Nešto građe o putu »Hrvatskog dramatskog društva« u Dubrovnik 1875. godine”. *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 13/14 (1976), 205.

Raukar, Tomislav; Petricioli Ivo; Švelec Franjo; Peričić, Šime. *Zadar pod mletačkom upravom 1409-1797*. Zadar: Narodni list, 1987.

Redlich, Joseph. *Kaiser Franz Joseph I. Eine Biographie*. Berlin: Verlag fur Kulturpolitik, 1928.

Skurla, Stefano. *Ragusa: Cenni storici*. Zagreb: Tipografia Sociale, 1876.

Smodlaka, Josip. *Izabrani politički spisi*, prir. Ivo Perić, Hodimir Sirotković. Split: Književni krug, 1989.

Stančić, Nikša. „Hrvatski narodni preporod – ciljevi i ostvarenja”. *Cris* X, 1 (2008), 6-17.

Stražičić, Antun. *Dubrovački koluri – uspon i pad srbokatolika*, ur. Stjepan Čosić. Dubrovnik: Ogranak Matice hrvatske u Dubrovniku, 2018.

Strecha, Mario. „Franjo Josip prvi (1848.-1916.)”. *Kolo* 12/3 (2002), 353-384.

Šidak, Jaroslav; Gross, Mirjana; Karaman, Igor; Šepić, Dragovan. *Povijest hrvatskog naroda g. 1860-1914*. Zagreb: Školska knjiga, 1968.

Šimetin Šegvić, Filip. *Patriotizam i bunt: Franjo Josip u Zagrebu 1895*. Zagreb: Srednja Europa, 2014.

Šapro-Ficović, Marica. „Starija dubrovačka periodika kao izvor informacija o čitaonicama i knjižničnoj djelatnosti u Dubrovniku od 1848. do 1918. godine”. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 52, 1/4 (2009), 122-134.

Šubić, Nikola. „Otkrivanje spomenika Ivanu Gunduliću 1893. godine u Dubrovniku”. *Ekonomska misao i praksa* 11/1 (2002): 175-179.

Tschuppik, Karl. *Franz Joseph I. Der Untergang eines Reiches*. Leipzig: Avalun, 1928.

Turner, Victor. *From Ritual to Theatre: The Human seriousness of Play*. New York: Performing Arts Journal Publications, 1982.

Tolja, Nikola. *Dubrovački Srbi-katolici: istine i zablude*. Dubrovnik: Vlastita naklada autora, 2011.

Trogrić, Marko; Vrandečić Josip, ur. *Dalmacija 1870-ih u svjetlu bečke politike i "istočnoga pitanja"*. Zadar: Odjel za povijest Sveučilišta u Zadru, 2007.

Trogrić, Marko; Vrandečić, Josip. „Dalmacija za francuske uprave (1806.-1813.), problemi i interpretacije”. *Dalmacija za francuske uprave (1806.-1813.): Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog od 18. do 19. rujna 2006. u Splitu*, ur. Marko Trogrić, Josip Vrandečić, 5-17. Split: Književni krug, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Splitu, 2011.

Trogrić, Marko i Josip Vrandečić. *Dalmacija i Istra u 19. stoljeću*. Zagreb: Leykam international, 2015.

Unowsky L., Daniel. „Reasserting Empire. Habsburg Imperial Celebrations after the Revolutions of 1848-1849”. U: *Staging the Past: The politics of Commemoration in Habsburg Central Europe, 1848 to the Present*, ur. Maria Bucur, Nancy M. Wingfield, 13-45. West Laffayette: Purdue University Press, 2001.

Vrandečić, Josip. *Dalmatinski autonomistički pokret u XIX. stoljeću*. Zagreb: Dom i svijet, 2002.

Vranješ Šoljan, Božena. *Dalmacija: Stoljeće povijesnih i demografskih mijena 1815.-1918*. Zagreb: Educa, 2021.

Vojvoda, Rozana. „Identifikacija Nika Amerlinga na Bukovčevu 'portretu nepoznatog' iz zbirke umjetničke galerije Dubrovnik: pozicioniranje portreta i kontekst narudžbe”. *Mogućnosti: književnost, umjetnost, kulturni problemi* 1/2 (2021), 18-25.

Zubović, Edi. „Politički i urbani razvoj Dubrovnik u doba Pera Čingrije (1869. – 1911.)”, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, 2024.

Žaja Vrbica, Sanja. „Predstavljanje umjetničke i prirodne baštine Dalmacije tijekom posjeta cara i kralja Franje Josipa I. 1875. godine”. *Ars Adriatica* 13 (2023), 199-210.

Žaja Vrbica Sanja; Zimmermann, Peter. *Dunavska Monarhija i Dubrovnik*. Dubrovnik: Sveučilište u Dubrovniku, 2023.

Wandruszka, Adam. „Kaiser Franz Joseph als Herrscher und Mensch”. U: *Das Zeitalter Kaiser Franz Josephs. Vol 1: Von der Revolution zur Grunderzeit; Schloss Grafenegg, 19. mai – 28. Oktober 1984*. Wien: NO Landesmuseum, 1984.

Emperor Francis Joseph’s five-day stay in Dubrovnik in 1875.

Summary

The paper analyses the cultural, political and socio-economic factors that prompted Emperor Francis Joseph to stay in Dubrovnik for five days from the end of April to the beginning of May 1875. Until that moment, the territory of the former Republic of Dubrovnik was experiencing the roots of political, administrative and economic changes. It was in the period of the 1860s that Dubrovnik would become a more notable urban environment that would attract the attention of the Viennese nobility and the intellectual elite of that time. This was the first and only visit of emperor Francis Joseph to Dubrovnik during his long reign. During his five-day stay in the area of Dubrovnik and its immediate surroundings, the emperor aimed to familiarize himself with Dubrovnik’s traditions and customs, also the existential difficulties that plagued the local population, as well as to send the message of a good ruler who cares for the interests of his subjects with his presence.

Therefore, the paper will show how Dubrovnik’s heritage encouraged Emperor Francis Joseph to stay in the city for five days and what kind of reflections his stay caused. It will be presented how the pomp of the events of 1875 influenced the complete visual change of the city, which was not noticeable since the time of the existence of the Republic of Dubrovnik.

Keywords: Dubrovnik, Republic of Dubrovnik, 1875., five day stay, Francis Joseph